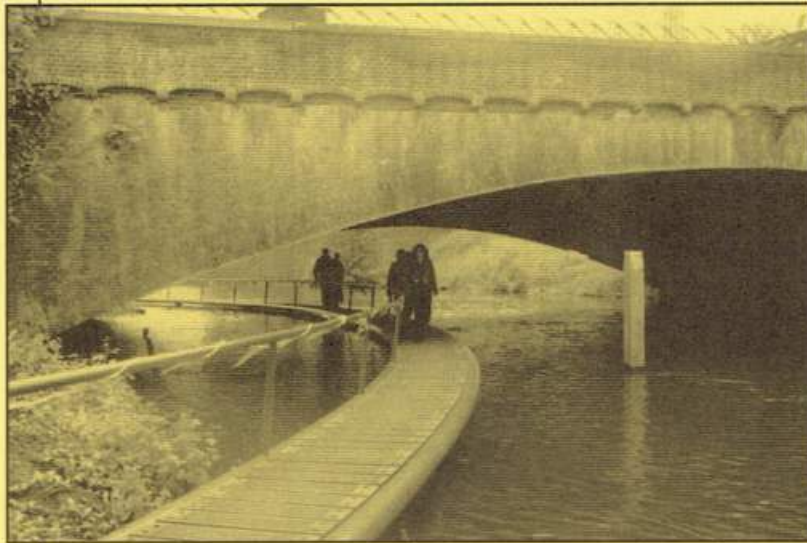

lopend vuur

jaargang 12, nummer 2, november 2006 Prijs € 2,50

**IJhorst - 40e kuierroute
Eindrapport Recreatie & Overwegen
Laatste kans voor Hedwigepolder?**

TEWOST
VERENIGING VAN WANDELAARS

Lopend Vuur

is het ledenblad van TeVoet, vereniging van wandelaars.
Het verschijnt 4 keer per jaar.
Redactieadres: Heenpolderplaats 20, 2807 LT Gouda,
tel. 0182-689712

TeVoet, vereniging van wandelaars

voor meer en betere onverharde wandelmogelijkheden,
voor behoud en herstel van cultuurhistorische paden.

Meer informatie op www.tevoet.nl.

Het lidmaatschap van TeVoet bedraagt € 15,- per jaar.

Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij vóór
1 november schriftelijk is opgezegd bij de ledenadministratie.
TeVoet is aangesloten bij de Stichting Wandelplatform-LAW.

Secretariaat TeVoet

Dirk van Kekem, Tuinstraat 54, 3732 VM De Bilt,
info@tevoet.nl

Ledenadministratie

Nico Hoogerbrug, Barmsijs 37, 3435 BM Nieuwegein,
tel. 030-6040722, ledenadministratie@tevoet.nl

Bestuur TeVoet

Kees Rotteveel, voorzitter
Dirk van Kekem, secretaris
Nico Hoogerbrug, penningmeester
Harry Benschop
vacature

Regiocoördinatoren

TeVoet werkt met contactpersonen in de regio:

Groningen

Eduard Korpel, A. Toriedreef 31, 7944 KJ Meppel,
tel. 0522-251304, [groningen@tevoet.nl](mailto: groningen@tevoet.nl)

Friesland

Ben Rutten, Greate Buorren 15, 9024 EJ Weidum,
tel. 058-2519299, friesland@tevoet.nl

Drenthe

Eduard Korpel, A. Toriedreef 31, 7944 KJ Meppel,
tel. 0522-251304, drenthe@tevoet.nl

Overijssel

vacature
overijssel@tevoet.nl

Flevoland

Jan Frederik Lubbers, Siriusstraat 3, 8303 ZZ Emmeloord,
tel. 0527-697706, flevoland@tevoet.nl

Gelderland

vacature
gelderland@tevoet.nl

Utrecht

Ineke Thierauf, Vlasstraat 14, 3572 TT Utrecht,
tel. 030-2730658, [utrecht@tevoet.nl](mailto: utrecht@tevoet.nl)

Noord-Holland

Fred Triep, Zonhovenstraat 29, 1066 MA Amsterdam,
tel. 020-6155502, noord-holland@tevoet.nl

Zuid-Holland

Jaap Mels, Leeuwerikstraat 2, 2333 VX Leiden,
tel. 071-5171081, zuid-holland-noord@tevoet.nl

Zeeland

Pieter van Rijswijk, Bruelistraat 10, 4421 CR Kapelle
tel. 0113-343475, [zeeland@tevoet.nl](mailto: zeeland@tevoet.nl)

Noord-Brabant

Harry Benschop, Voldijnsseweg 2, 5091 KK Westelbeers,
tel. 013-5902960, noord-brabant@tevoet.nl

Limburg

vacature, e-mailadres: [limburg@tevoet.nl](mailto: limburg@tevoet.nl)

Van de redactie

Deze Lopend Vuur heeft langer op zich laten wachten dan gepland. Dat heeft niets te maken met gebrek aan nieuws, vanuit de vereniging of daarbuiten. Integendeel, er is meer dan genoeg interessante informatie voor wandelaars om Lopend Vuur mee te vullen. Het probleem zit hem meer in het (laten) bewerken van die informatie tot een nummer van Lopend Vuur zoals dat de afgelopen jaren vier keer per jaar bij de leden in de bus viel. Dat viel bij de huidige redacteur steeds moeilijker in te passen.

Vanaf volgend jaar is Henk Krikke uit Gouda bereid gevonden de (eind)redactie van Lopend Vuur op zich te nemen. Lopend Vuur zal dan ook een ander gezicht krijgen. Voor de inhoud wil TeVoet meer dan in het verleden een beroep doen op de leden, om zo het (vrijwilligers!)werk van de redactie binnen de perken te houden. In de vorig jaar gehouden enquête hebben enkele leden aangegeven geïnteresseerd te zijn om hieraan een bijdrage te leveren.

Het is de bedoeling om vanaf 2007 weer vier keer per jaar Lopend Vuur te produceren. Het eerste nummer zal eind januari verschijnen. Om de verschijningsfrequentie meer te kunnen garanderen, zal wat minder dan in het verleden op de actualiteit (kunnen) worden ingespeeld.

Door de late verschijning van het huidige nummer zijn sommige artikelen op enkele punten mogelijk wat achterhaald. Dat geldt in elk geval voor OV-informatie, gezien de vele wijzigingen die het spoorboekje in petto heeft, die ook voor het busvervoer gevolgen heeft. Omdat nieuwe informatie nog niet beschikbaar was, is ervoor gekozen de eerder verzamelde informatie alsnog te publiceren.

Inhoud

Rapport 'Recreatie&Overwegen op tijd aangeboden	1
Veertigste kuierroute in 14 jaar (IJhorst)	2
Uit de regio: Herinrichting IJsselmonde	5
Utrecht te Voet	6
Lopend Vuur route: Hedwigepolder, bij het	
Verdonken Land van Saeftinge	8
Groot onderhoud voor Drentse knapzakroutes	12
Op pad met de pont: Spes Mea bij Cuijk en De Amstel	13
Het Kiekendiefpad	16
Stad-land verbinding bij Den Bosch weer beter	18
Uit de regio: Knelpunteninventarisatie Utrecht	20

Foto omslag: Brug onder brug in Den Bosch

Vormgeving en druk: Drukkerij Verhage & Zoon, Middelburg

Extra exemplaren van dit nummer van Lopend Vuur kunnen worden besteld door overmaking van € 4,00 (incl. verzendkosten) op giro 372685 van TeVoet in Nieuwegein o.v.v.

LV-mrt 06 + het eigen telefoonnummer

Volgend nummer verschijnt eind januari 2007. Inleveren kopij vóór 15 december 2006

Rapport 'Recreatie en Overwegen' op het juiste tijdstip aangeboden!

"Dit is een goed tijdstip, er is nu volop geld voor het opheffen van barrières", zei Joop Atsma, voorzitter van de vaste kamercommissie voor Verkeer en Waterstaat, toen hij het rapport Recreatie en Overwegen op 27 april in het Haagse Nieuwspoort in ontvangst nam. Of dit louter politieke woorden zijn of dat er daadwerkelijk gewerkt gaat worden aan de opheffing van barrières, zal de komende tijd moeten blijken.

Belevingswaarde

Het rapport bevat de eindresultaten van het driejarige project Recreatie en Overwegen, waarin de drie koepelorganisaties Stichting Wandelplatform-LAW, Stichting Landelijk Fietsplatform, en de Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie hebben samen gewerkt. Han van der Voet is de grote trekker geweest van dit voor wandelaars erg belangrijk onderzoek. Zeer terecht maakte hij de opmerking dat de belevingswaarde van Nederland sluipenderwijs verandert als er geen actie wordt ondernomen.

Uit het rapport blijkt namelijk dat driekwart van de circa 2700 overwegen in het spoorwegnet in uitloopgebieden van kernen ligt en dat ruim de helft van groot tot zeer groot belang is voor recreatie en toerisme. Afsluiting van overwegen heeft dan ook grote negatieve gevolgen, voor wandelaars, maar ook voor fietsers en ruiters.

Aanbevelingen

Om aan deze ontwikkeling een positieve wending te geven worden in het rapport een aantal aanbevelingen gedaan:

1. Het afsluiten van overwegen, maar ook de ontwikkeling van andere infrastructurele projecten, mag niet belemmerend zijn voor de fijnmazige infrastructuur - het 'haarvatennetwerk' van wegen en paden - die er vanouds is;
2. Bij de gekozen oplossingen moet rekening worden gehouden met de belevingswaarde van de nieuw gecreëerde omgeving voor de mens, maar ook met de gevolgen voor het landschap en de ecologische structuur;
3. Als onderdeel van infrastructurele projecten moet de financiering van goede oplossingen voor het fijnmazige netwerk geregeld worden;

4. Als geen geschikte oplossing mogelijk blijkt, moet ten minste in de direct nabijheid een compenserende verbinding worden gerealiseerd;
5. Gegeven de achterstandsituatie waarin iedereen die zich niet gemotoriseerd wil voortbewegen verkeert, moet overwogen worden een landelijk Meerjarenplan ontsnippering fijnmazige infrastructuur op te stellen.

Visie

Voorafgaand aan de uitreiking gaven Maurits van Witsen en Dirk Frieling hun visie op de problematiek. Van Witsen, oud hoogleraar openbaar vervoerkunde en spoorwegbouwkunde, benaderde barrièrevorming met name vanuit historisch perspectief. Hij pleitte voor vindingrijkheid voor het oplossen van de huidige problemen. Frieling, oud hoogleraar stedenbouwkundig ontwerpen en initiatiefnemer van de Vereniging Deltametropool, was uiterst toekomstgericht. Opmerkelijk was dat volgens Frieling, zelf al 40 jaar wande-

laar, het rapport te defensief van karakter is. Frieling vond verder dat er ook rapporten over barrièrevorming door water en door snelwegen moeten komen. In die rapporten zouden fietsers en wandelaars niet over één kam moeten worden geschoren. Hij pleitte ervoor om voortvarend aan de slag te gaan. Volgens hem is het heel belangrijk om, als aanvulling op rapporten over barrièrevorming, het ideale wandelpadenstelsel op papier te zetten.

Dit laatste moeten wij ons ter harte nemen. TeVoet's motto 'Onverhard van dorp tot dorp' is een begin. We kunnen daar volop verder mee aan de slag, terwijl de Tweede Kamer zich buigt over de overgangenproblematiek en hopelijk verdere afsluitingen moeilijker maakt en laat herstellen wat in het verleden is misgegaan.

Eeffien Huizing

Het rapport is in zijn geheel te lezen op www.recreatie-overwegen.nl.

Veertigste kuierroute in 14 jaar

Wie wil onthaasten, moet maar eens rond IJhorst aan de wandel. Zelfs de reetjes lopen er langzaam. Spechten roffelen, ooievaars kleppen. In die ambiance is eind maart de veertigste kuierroute in Overijssel officieel in gebruik genomen.

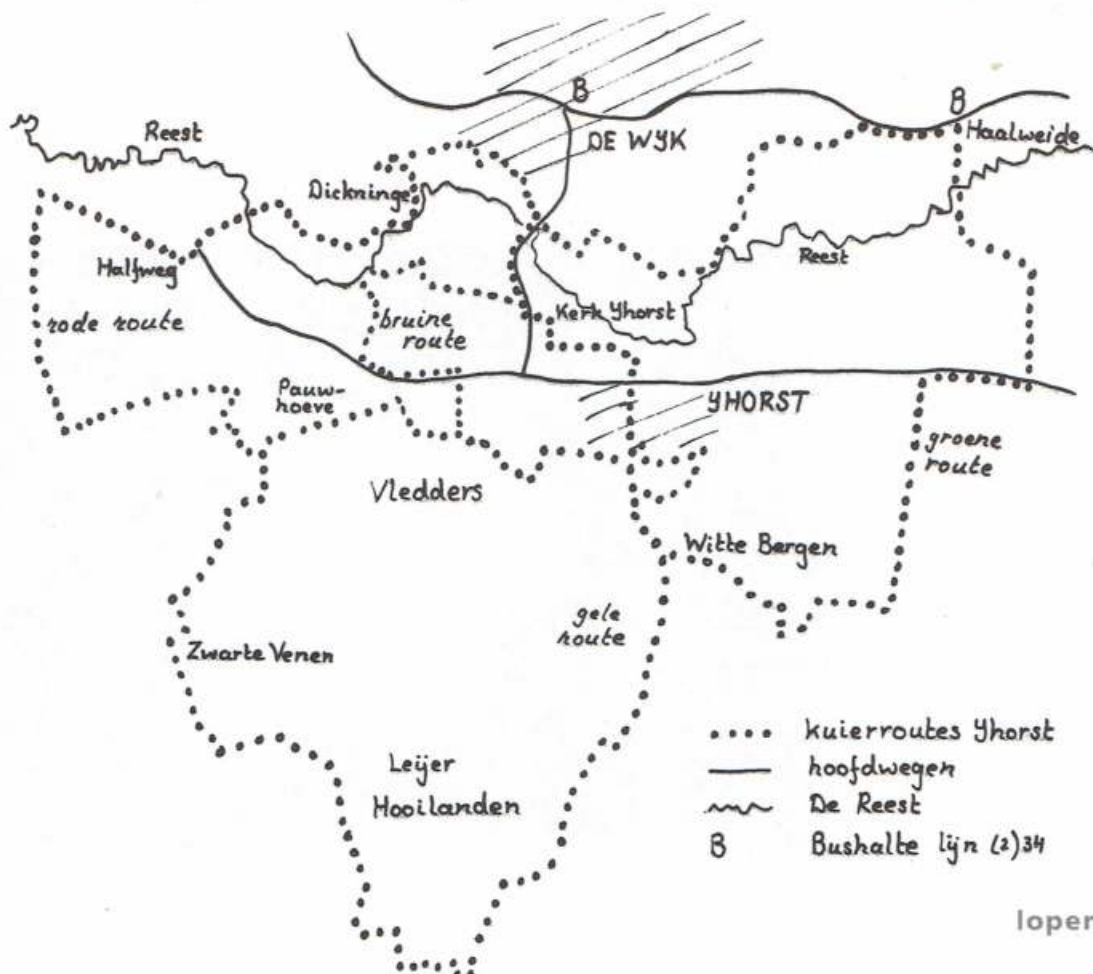
Trots

Het pad en het boekje waren al eerder klaar. "De eerste druk van het boekje was al uitverkocht voor de opening", vertelt Henk Middag van Het Oversticht. Het Oversticht is een van de partijen naast de Overijsselse Vereniging van Kleine Kernen en de Regio IJssel-Vecht, die de dorpsraad van IJhorst erbij heeft gehaald om hun route daadwerkelijk gerealiseerd te krijgen. Het was de dorpsraad die het initiatief voor de route had genomen, trots als de bewoners zijn op hun omgeving. "Vanuit dat gevoel hebben zij zelf een aantal wandellussen uitgezet", zegt Rinus Jagers op Akkerhuis van de Regio IJssel-Vecht. "Drie lussen van tien kilometer zijn uitgezet. Die kunnen goed worden gecombineerd tot een route van 24 kilometer, de kuierroute." Alle routes zijn gemarkeerd met het speciaal voor deze kuierroute ontworpen 'klavertje drie'. Jagers op Akkerhuis: "Voor liefhebbers van cultuurhistorie is nog een speciale route van 6 kilometer uitgezet en

gemarkeerd." Dat laatste pad is op zestien punten voorzien van een fotopaneel die laten zien hoe het er vroeger uitzag en foto's van personen die er gewoond hebben. Voor wie alleen wil wandelen, doet deze (bruin gemarkeerde) route zeker niet onder voor de andere drie.

16 Volle erven

IJhorst is een van de drie kerkdorpen van de gemeente Staphorst. De Rieverst zeggen de bewoners zelf. Het lijkt in weinig op Staphorst. Is Staphorst vooral gekend door de lange, smalle percelen, het bouw- en weiland rond IJhorst kent een uiterst onregelmatig patroon en er is relatief veel reliëf. IJhorst is van oudsher ook welvarender dan Staphorst en Rouveen, het derde kerkdorp. Dat valt duidelijk af te lezen aan de grotere boerderijen die je rond IJhorst tegenkomt. De naam IJhorst zegt iets over het oorspronkelijke landschap: een hoger gelegen stuk (zand)grond middenin een drassig veen of heidegebied (de horst)

waar veel 'Ywes', taxusstruiken, groei- den. Ywe is de plaatselijke benaming voor taxus. De naam Ywehorst komt voor het eerst voor in een stuk van 1365. IJhorst had toe een eigen schout, waaruit mag worden geconcludeerd dat het toen nog niet onder Staphorst viel. Eeuwenlang beperkte de agrarische bebouwing van IJhorst zich tot 16 volle erven. De bewoners ervan hadden volle- dige rechten in de gemeenschappelijke groengronden en ze waren gerechtigd deel te nemen aan de vergaderingen van het merkenbestuur. De enige niet-agra- rische bebouwing bestond oorspronke- lijk uit een school (met meestershuis) en een kerk. Niet alleen de IJhorstenaars, maar ook de bewoners van het iets noordelijker gelegen Drentse dorp De Wijk, van de nabijgelegen havezathe Havixhorst, van het klooster Dickninge en van de buurtschappen Schiphorst en de Haalweide gingen er ter kerke.

Stiggeltien

Alle routes hebben een hoog struinge- halte: over een eeuwenoud kerkenpad, dwars door de weilanden, veel stiggel- tiens - een overstapje wordt hier stiggel- tien genoemd - om van het ene in het andere weiland te komen. Even verderop een schitterend bospad langs de grens met de Vledders. Over het achtererf van een boerderij waarbij je je afvraagt of je nog wel goed zit. (Dat was het geval; het bleek bij lezing achteraf van het boekje om de 'tuinpadlocatie De Pauwhoeve' te gaan.) Over een gammal bruggetje, waarvoor in het boekje wordt gewaar- schuwd: 'het kan glad zijn'. Het hoeft allemaal niet zo perfect te zijn, maar de volgende waarschuwing uit het boekje:

Geachte leden,

Eindelijk een Lopend Vuur in de bus! U heeft er lang op moeten wachten, en in deze brief wil ik u graag uitleggen hoe dat komt.

Te Voet is een vereniging waar een klein aantal mensen voor alle activiteiten zorgt. Dat maakt ons efficiënt, want we hoeven niet veel te overleggen. Maar het maakt ons ook kwetsbaar: als een schakel ontbreekt, stopt de voortgang. Dat is ons overko- men met Lopend Vuur.

Tot nu toe verrichtte één persoon bijna al het werk: onderwerpen bedenken, stukken schrijven, eindredactie doen, vormgeving, zaken met de drukker regelen. Heel effici- ënt, maar ook erg kwetsbaar. De laatste jaren is van Lopend Vuur een prachtig blad gemaakt met sterke verhalen over de zaken waar Te Voet zich druk om maakt. Maar alle lasten kwamen op de schouders van één persoon neer en dat werd gewoon te veel.

Lopend Vuur is de belangrijkste verbinding tussen de vereniging en elk lid afzonder- lijk. Het is dan ook geen goede zaak als die verbinding een tijd lang niet bestaat, als u niet het blad krijgt dat bij de vereniging hoort. Daar ben ik me heel goed van bewust. Het spijt me ook enorm dat u zo lang niets van ons heeft gehoord en ik bied u mijn verontschuldiging daarvoor aan. Maar het wordt beter.

Dit nummer van Lopend Vuur biedt u allerhande wetenswaardigheden uit het Nederlandse wandelleven. En het is nog een nummer-oude-stijl, gemaakt door vrij- wel één persoon. Maar omdat we weten dat dat te riskant is, pakken we het voor- taan anders aan. Volgend jaar verschijnt Lopend Vuur nog steeds, vier keer per jaar. Maar wel anders: gemaakt door meer mensen, en als alles meezit wat meer kleur. Dat past goed bij onze veelkleurige vereniging, het past goed bij het diverse Nederlandse wandellandschap, en het past ook bij de diversiteit onder onze leden. Ik hoop dat ik u nieuwsgierig heb gemaakt.

Vriendelijke groeten,

*Kees Rotteveel,
voorzitter*

'In het weiland kunnen koeien en/of paarden lopen' doet de wenkbrauwen wat fronsen.

Ook veel aanwijzingen op provisorische

bordjes in het veld: 'Lees eerst dit voor u verder gaat', 'geen honden onderweg', 'blijf langs de rand lopen' en 'recht door lopen'. Die laatste was bedoeld voor de LAW over landgoed Dickninge. Op het landgoed mag niet worden gemarkeerd. Vreemd genoeg loopt de kuierroute vol- gens het kaartje juist niet rechtdoor maar volgt de randen van de es, gaat achter het huis om langs de oevers van de Reest. In de kloostertuin - op de plek van het tegenwoordige huis Dickninge stond tot 1603 een Benedictijnenklooster, waarvan de tuin nog aanwezig is - de kenmerkende stin- zenflora. In één woord: een prachtig stukje van de route.

In Dickninge zitten we op de rode route. De drie routes hebben elk hun eigen kleur. De rode is de landgoederenroute. De groene route gaat in noordoostelijke richting en steekt de Reest enkele malen over. De gele route komt door veel bos- sen en over heidevelden van de bos-

'Het kan glad zijn'

wachterij Staphorst. Voor ieder wat wils dus, maar tezamen voeren ze je door drie fantastische landschappen. Alle routes starten in het centrum van IJhorst bij café-restaurant 't Vosje, ook de bruine cultuurhistorische route.

Kaart van 1900

In het kuierrouteboekje vind je naast de

Veel provisorische bordjes

routekaart een kaart uit 1900. Zo kan je de huidige situatie mooi vergelijken met vroeger. Eigenlijk is er in de directe omgeving van IJhorst niet zo veel veranderd.

Het grondgebruik in de Vledders en De Leijer Hooilanden is nog steeds hetzelfde. Het afgraven van het veen had al in de 19e eeuw plaatsgevonden. Het gebied is nog steeds vrijwel onbewoond en graslanden domineren. Alleen de waterhuishouding is verbeterd; vroeger stonden in de winter grote gebieden onder water. Nu wordt er weer gepraat om het gebied terug te geven aan de natuur.

Zeker dan lijkt het me alleraardigst om de route door het gebied te laten gaan. Ook de grote es bij Dickninge is goed te zien op beide kaarten. Alleen de tol - tot 1960 moest tol worden betaald om de weg over het landgoed te mogen gebruiken, anders was het omlopen geblazen - is weg. En het bruggetje over de Reest (bij de duivetoren) in de verbinding tussen IJhorst en Dickninge; dat is ook verdwenen. Omstreeks 1950 moet het er nog zijn geweest. Eigenlijk zou het niet misstaan om het bruggetje weer in ere te herstellen. Het heffen van tol liever niet. Het karakter van het Reestdal is goed bewaard gebleven, steilrandjes zijn nog goed herkenbaar, onder andere bij De Wijk. Ook veel van de toenmalige (kerke)paden zijn er nog steeds. Vanzelfsprekend zijn er wegen verhard, maar door het gebied zijn nog bijzonder

Van de brug naar Dickninge over De Reest resteren alleen nog de fundamenten

veel wegen en paden onverhard gebleven. De routemakers hebben daar kundig gebruik van gemaakt. Slechts enkele stukjes van de route zijn verhard, bij Halfweg en de Haalweide en in het dorp IJhorst zelf. Maar dat is al lopend naar de kerk geen enkel bezwaar. De uitgestrekte veengebieden ten westen en oosten van de Vledders zijn wel verdwenen in de afgelopen eeuw. De winning van turf - in feite alleen voor eigen gebruik, want in IJhorst kon een goede boterham worden verdiend met het houden van vee op de 'vette weiden' langs de Reest - heeft een aantal fraaie meertjes opgeleverd waaronder het inktzwarte ven de 'Zwarte Venen'. Misschien dat de geringe verandering van de afgelopen honderd jaar bijdraagt aan het gevoel van onthaasten als je rond IJhorst aan het lopen bent.

Kuierroute IJhorst praktisch

- Het kuierrouteboekje IJhorst (nr. 40) is voor € 3,75 te koop bij onder andere de VVV in De Wijk en bij het startpunt bij café-restaurant 't Vosje in IJhorst.
- IJhorst is bereikbaar met de buurtbus 192 vanaf Meppel station, vanaf 9.33 elk uur (zaterdag vanaf 10.33); terug op het hele uur tot en met 19.00 uur (zaterdags tot 15.00 uur).
- Je kunt ook prima gebruik maken van lijnbus (2)34. Deze rijdt van Meppel naar De Wijk, waar je de rode route zo kunt oppakken, maar ook IJhorst ligt op slechts een kwartier lopen. Ook bij de Haalweide, op de blauwe route, heeft deze bus een halte. Vertrek van lijn (2)34 vanaf Meppel om 17 minuten over het hele uur, op zondag vanaf 10.29 elk uur.
- Terug vanuit De Wijk naar Meppel ongeveer op het hele uur tot 19.00 uur, op zondag tot 16.49 uurdienst. Voor wie uit Groningen komt, kan het handiger zijn vanaf Hoogeveen de bus te nemen, met overstap in Zuidwolde.
- Meer informatie over de bus en buurtbus op www.connexion.nl.

Een streek die leeft, geeft vorm aan de toekomst.

Herinrichting IJsselmonde

De landinrichting op het eiland IJsselmonde is in volle uitvoering. In een snel tempo vindt de 'vergroening' plaats. Deze nieuwe inrichting geeft voor natuur en recreatie, waaronder wandelen, nieuwe kansen. Hierbij kan de zuidtak van LAW-6, het Oeverloperpad, de basis zijn.

IJsselmonde is het noordelijkste eiland van de provincie Zuid-Holland, met een oppervlakte van ca. 17.000 ha. Het ligt tussen de rivieren de Oude Maas, de Noord en de Nieuwe Maas. Het is een vanaf de 13e eeuw ingepolderd gebied bestaande uit jonge zeeklei en ligt ca. 1,5 m min NAP.

De industriële ontwikkeling van dit landbouwgebied is in gang gezet door de scheepsbouw. Daarna kwam de haven- en petrochemie ontwikkeling. Gelijktijdig werden de woonwijken in Rotterdam-Zuid uitgebreid en er vestigden zich steeds meer woonforensen in de omliggende gemeenten. Vier autosnelwegen, hoogspanningsleidingen, spoorlijnen (waaronder de HSL en Betuwelijn) en een leidingenstraat doorkruisen het gebied.

Onder druk

Op IJsselmonde staat elke vierkante meter onder druk. Door infrastructuur, verstedelijking en bedrijfsterrinen (samen 15%), blijft er steeds minder ruimte over voor cultuurgrond (80%) en natuurterrein (5%). De stedelijke structuur overheerst in het oorspronkelijk agrarische landschap. Er is geen samenhang in deze structuren. De open ruimten in het gebied lopen gevaar door verdergaande verstedelijking. Er is behoefte aan een sterke en duidelijke landschappelijke structuur met een aantrekkelijke open en groene omgeving. Dit maakt een landinrichting, vastgesteld in 1997, noodzakelijk. Inmiddels is in de landinrichting het accent verschoven van een agrarische doelstelling naar die van natuur en recreatie.

De in de landinrichting opgenomen verbetering van de woon- en leefomstandigheden krijgt vorm door de aanleg van 500 ha (staats)bos en 325 ha recreatiegebied. Buiten de landinrichting om wordt er ca. 600 ha robuuste natuur en recreatie ontwikkeld in het kader van het Project Mainportontwikkeling Rotterdam (PMR).

Ontwikkelingen

We wandelen door de plannen en bezien de ontwikkelingen van west naar oost.

Bij Poortugaal is het bos **Valckesteijn** (147 ha) voor recreatie en natuur gerealiseerd. In dit bos liggen de overblijfselen van het oude kasteel Valckesteijn. In 2007/8 wordt een **bos bij Rhooen** (13ha) en een open bos, de **Kijvelanden** (64 ha), bij Poortugaal aangelegd. Beide worden ingericht voor extensieve recreatie en natuur.

Naar het oosten gaand komen we tussen Rhooen en Barendrecht het **PMR-gebied** tegen. De Koedood, een oude kreek is aan de oostzijde de begrenzing naar de Vinex locatie Carnisselande / Portland. Het PMR-gebied wordt aan de zuidrand begrensd door de Rhoonse en Carnisse grienden en natuurreservaat Klein Profijt. Dit zijn buitendijkse zoetwater getijde grienden met oeverbos aan de Oude Maas. Door deze grienden loopt het Oeverloperpad en is het eindpunt van het Erasmuspad.

Na het passeren van de A29 komen we in IJsselmonde Oost. In dit gebied een wir-war van infrastructuur maar ook een paar mooie afgedamde rivierarmen van de Oude Maas, de Waal en de Devel. Deze afgedamde rivierarmen zijn de kernen, de dragers, van nieuwe recreatiegebieden. Het **Waalbos** (177 ha) bij Rijsoord wordt gerealiseerd in 2007/10. Een open bos met rietlanden, struwelen en ruigten.

Medio 2006 is het recreatiegebied **Sandelingen Ambacht** (95 ha), tussen de A16 en Hendrik-Ido-Ambacht gereed. Het Oeverloper pad loopt van Heerjansdam naar de brug bij Alblasterdam door of langs deze gebieden.

Tussen Heerjansdam en Zwijndrecht wordt het **Develbos** (74 ha) en het **Hoge Nesse** recreatiegebied (60 ha) aangelegd. Het Develbos wordt uitgebreid met 17,4 ha natuurgebied als compensatie voor de Hogesnelheidslijn (HSL). De Hoge Nesse is een oude slibstort van de Gemeente Rotterdam. Beide zijn in 2006/8 gereed.

Bij Ridderkerk West wordt rondom het

landgoed **Huis ten Donck** in 2008/10, een extensief recreatiegebied (70 ha) aangelegd wat het fraaie karakter van het landgoed versterkt. Wandelroutes die we in dit gebied tegenkomen zijn de rondwandeling Oost IJsselmonde route en het Pad op Zuid.

Daarnaast zijn er in de landinrichting de resthectares, 25 ha bos en 30 ha recreatiegebied waarvan de locaties samen met de gemeenten worden ingevuld.

Door Deltanatuur wordt de **Crezépolder** (72 ha, oostelijk van Ridderkerk aan de oever van de Noord, in de inrichtingsfase) en de **Sophiapolder** (77 ha, een eiland in de Noord ter hoogte van Hendrik-Ido-Ambacht, in de planvormingsfase) omgevormd tot een zoetwater getijden-natuur.

Netwerk

In de nieuwe gebieden worden wandelpaden (zowel verharde als onverharde paden), fietspaden (wandel- en fietspaden zoveel mogelijk gescheiden), ruiterspaden als mede recreatieve voorzieningen aangelegd.

Door de realisatie van de bovengenoemde 'groene' gebieden ontstaat de mogelijkheid om deze gebieden onderling te gaan verbinden met wandelpaden zodat een wandelpadennet ontstaat. Door de verstedelijking zijn er uitstekende openbaar vervoervoorzieningen op IJsselmonde dus dat hoeft geen belemmering te zijn. Het ontwerp en de realisatie van deze verbindende paden tot een wandelnetwerk zou in samenwerking kunnen worden uitgevoerd door bijvoorbeeld de Wandelbelangenorganisaties en het Recreatieschap.

Een initiatief daartoe wordt voorbereid. Belangstellenden kunnen contact opnemen met Frans Meijdam, tel 0181-629389.

Frans Meijdam

De bron voor dit artikel is het Landinrichtingsplan IJsselmonde, Dienst Landelijk Gebied en de Nieuwsbrief Landinrichting IJsselmonde van juni 2005.

Zie voor:

- het Oeverloperpad, groene riviervariant: www.wandelnet.nl
- Erasmuspad, Pad op Zuid: <http://milieucentrum.rotterdam.nl>,
- Oost IJsselmonde route: www.faasvanrietschoten.nl.

Utrecht te Voet

Door het Wandelplatform is vorig jaar met geld van onder meer het wandelproject van de provincie Utrecht een vijftal wandelingen uitgezet vanaf de rand van de Utrechtse binnenstad naar het buitengebied. Wandelingen naar Vinexwijk Leidsche Rijn, de Houtense Vlakte, de Utrechtse Heuvelrug, de rivier de Lek en een rondje door de nieuwe natuur van het Noorderpark. De afgelopen maanden liep ik ze allemaal. Een verslag van de eerste 8 km.

Folderstetje

Het begon vorige zomer met de feestelijke presentatie van het wandelproject Utrecht te Voet in stadspark Lepelenburg. Ik pakte een tweetal folderstetjes, dronk een glaasje en vertrok. Op de bijbehorende website las ik 'laat u verrassen door natuur en cultuurhistorie'. En een verrassing was het zeker, mijn eerste wandeling naar Leidsche Rijn, de megabouwplaats ten westen van Utrecht. Aan het einde van deze wandeling wachtte mij in de toekomst 2100 hectare woningen, winkels, wegen en kantoren. Dit gebied had ik voor de wandeling alleen, en dan nog met intense afschuw, vanuit een trein bekeken op weg naar het Westen. "Wie zou daar nu willen wonen?", vroeg ik af terwijl ik dacht aan de onder het zand verdwenen grasvlaktes met daarop zwartbonte koeien.

Op een zondagmorgen liet ik de kerkdienst deze keer voor wat ze was en liep ik in vijf minuten door de binnenstad naar het beginpunt van de wandeling, het Smakkelaarsveld. De favoriete slaapplek van junks in een warme zomer, bovendien in de schaduw van winkelcentrum Hoog Catharijne. De steenpuist van de Utrechtse binnenstad. Voor mij was dit niet een wandeling die ik zelf zo snel zou uitkiezen. Maar goed, ik zou er over schrijven. Dan was de wandeling in ieder geval nuttig. Maar het werd een leerzame en hierdoor leuke wandeling.

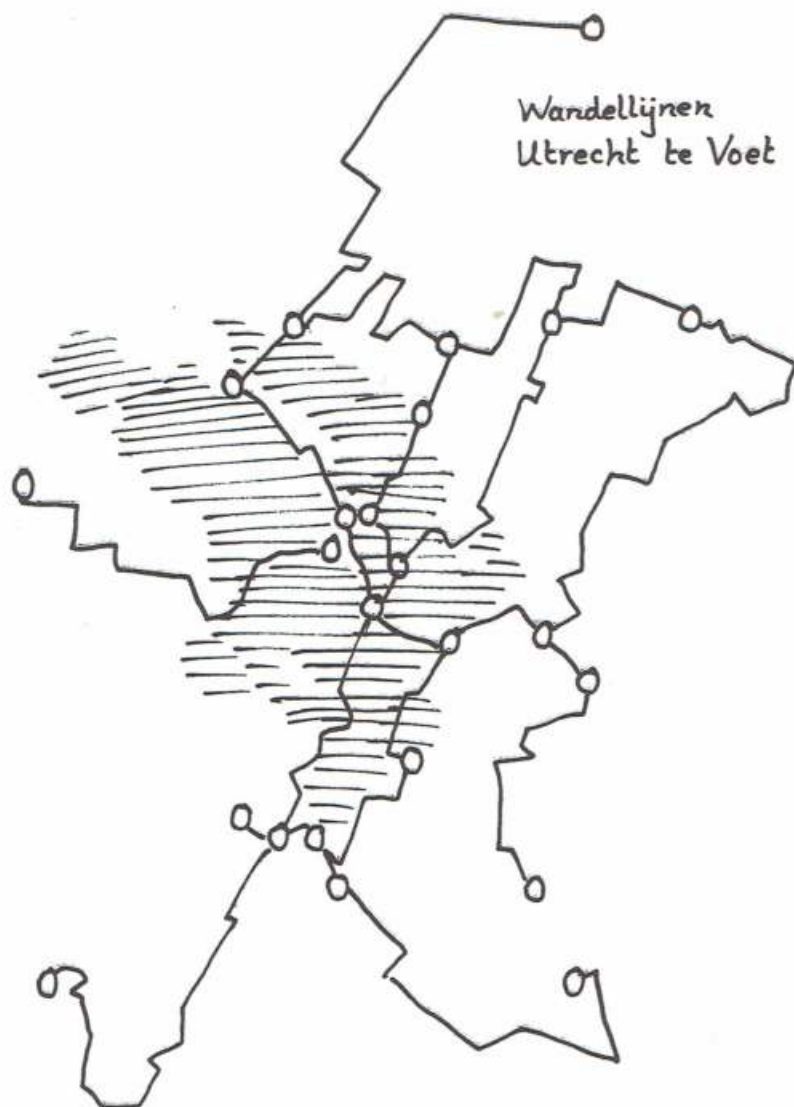
Leids(ch)e Rijn

Na Utrecht CS loopt de route via multiculti wijk Lombok langs de echte Leidse Rijn, zonder 'ch'. Langs fraaie huizen, het complex van houtzaagmolen De Ster, de voormalige Rijksmunt, stadspark Oog in Al. En vervolgens over het Amsterdam-Rijnkanaal en de A-12. Die laatste twee moet je over om in de nieuwe Utrechtse wijk Leidsche Rijn te kunnen komen. Sinds de bouw begon in 1997 was ik er niet meer geweest. Een schok. Weggevaagd was het originele landschap

en daar stonden ze, de Vinexwoningen. Rij aan rij aan rij. Goed, met hier en daar een restant van het voormalige veenlandschap. Maar de rest was onder het zand gebulldozerd. Toen de routebeschrijving mij in de steek liet vanwege een verwisseling van links en rechts, inmiddels hersteld in de beschrijving, werd mijn vooroordeel over de bewoners van zo'n nieuwe wijk direct bevestigd. Ik vroeg een man de weg, liet het wandelkaartje zien en noemde een straatnaam. De man had werkelijk geen flauw idee wat ik bedoel-

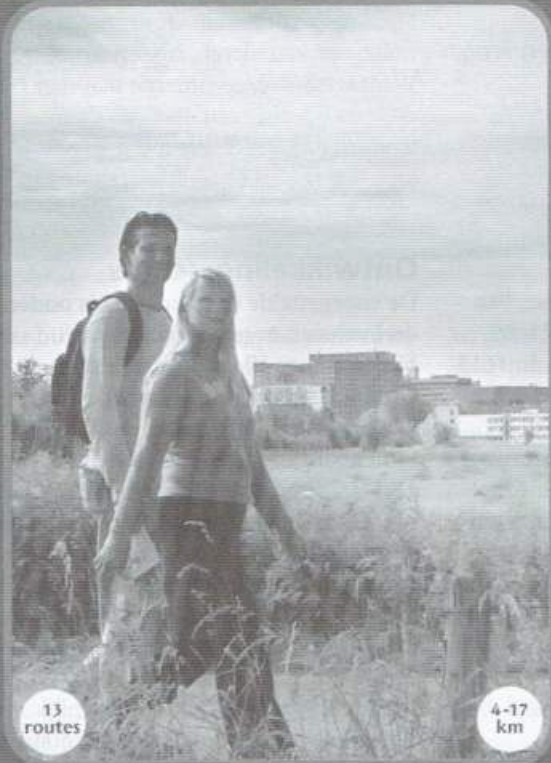
de. Hij vond zelf waarschijnlijk alleen zijn eigen huis terug met behulp van de routeplanner in zijn auto. Want die waren er overal, auto's. Ondanks de beloften van het gemeentebestuur voor een goed openbaar vervoer, is zo'n nieuwbouwwijk door de locatie bij snelwegen, geschapen voor de auto. Mijn eindstation was treinstation Utrecht Terwijde. Die dag wegens werkzaamheden buiten gebruik....

Wat ik hierboven vertelde was slechts de halve waarheid. Wie gaat er nu voor zijn plezier door een nieuwbouwwijk lopen? De wandeling zelf was echter erg leerzaam. Dat ik al lopende weg zicht kreeg op de groei van de stad was niet mijn doel, maar wel het resultaat. Van de oude binnenstad, via de stadsuitbreidingen van de 19e en 20ste eeuw, naar de megabouwplaats van de 21ste eeuw. Dat dit nog via een zeer klein deel onverhard

Utrecht te Voet

Wandellijnen vanuit de binnenstad
naar het buitengebied

www.utrechttevoet.nl

Succes met nieuwe wandeltechniek

Niet alleen het concept van 'Utrecht te Voet' is nieuw, wandelroutes van stad naar platteland en andersom, ook de vormgeving van de folders is nieuw. Geen topografische kaartjes maar een wandellijn met interessante halteplaatsen, toegelicht met een foto en een korte tekst. Daarnaast is er een losse routebeschrijving. Allebei te downloaden via www.utrechttevoet.nl. Inmiddels is elke route al 3000 keer gedownload en vliegen de folders de deur uit.

Het Wandelplatform heeft gekozen voor ondersteuning met een website vanwege de flexibiliteit. "In en rondom de stad verandert er veel en op deze manier zijn we in staat om de routebeschrijvingen up to date te houden", aldus projectmedewerkster Liset Moerdijk. Daarnaast is een belangrijk bijproduct de ervaring die het Wandelplatform opdoet met het ontwerpen van routes aan de stadsrand. "We lopen zo letterlijk tegen problemen op, waardoor we die goed kunnen vertalen naar acties in de belangenbehartiging", aldus Moerdijk.

Reacties van wandelaars zijn volgens het Wandelplatform voor het merendeel positief. Wandelaars laten weten dat ze het leuk vinden om de stad op een andere manier te zien. Daarom komt er dit najaar een uitbreiding van het aantal wandellijnen met 5 nieuwe wandelingen. Ze worden gekoppeld met de al bestaande routes, zodat het mogelijk wordt om onderweg over te stappen.

was, was mooi meegenomen. Het was een wandeling door de plek, waar de meesten van ons wonen en werken: de stad. En die leer je goed kennen via deze wandelingen, op weg naar het uiteindelijke doel van de wandelliefhebber: het groene buitengebied bij de stad. Wie nog niet genoeg heeft van Leidsche Rijn loopt aan de andere kant van het station deelwijk Terwijde in via een wandelroute van milieucentrum Utrecht. Twaalf kilometer later ben je er weer terug.

Houtense Vlakte

Naast deze route liep ik 'Waterlinie-Houtense Vlakte' naar het Zuidoosten langs restanten van de Hollandse Waterlinie. Deze prachtige route krijgt in de toekomst een ander einde. Via de nieuwe natuur van Nieuw Wulven, met

herbouw in moderne stijl van een oud kasteel. Naar het Noordoosten liep ik door het Noorderpark. Een park in de polder. Hieraan kan een extra lus worden vastgeplakt door via de Gagelpolder van Staatsbosbeheer te lopen.

Richting het Oosten liep ik 'Naar de Heuvelrug' via bossen en langs het 'nieuwe leren' van de Werkplaats Kindergemeenschap, een droom geworden werkelijkheid van onderwijsvernieuwer Kees Boeke. Waar de leerlingen werkers zijn tussen de medewerkers. Pikant detail is dat de school gebouwd werd met het kapitaal van de Britse chocoladefabrikant Cadbury, wiens dochter Boeke trouwde.

Als laatste de route vanuit Utrecht richting het Zuiden. Langs het levendige Lekkanaal naar Vreeswijk, tegenwoordig

Nieuwegein-Zuid. Dat was de bouwplaats voor Utrechtters uit de jaren 70. Het blijft ook altijd hetzelfde. Bouwen, bouwen, bouwen. Alleen kende ik Vreeswijk niet voordat het volgebouwd werd, en Leidsche Rijn wel. Dat maakt het verschil.

Jan Bogaard

Utrecht te Voet praktisch

- De wandelingen zijn op papier te krijgen
- onder meer bij de VVV in Utrecht maar ook
- van het web te downloaden via www.utrechttevoet.nl. Meer informatie over Leidsche Rijn
- op www.utrecht.nl. En voor de wandelplanner van de provincie Utrecht kijk op
- www.wandelen.provincie-utrecht.nl, met talloze te downloaden wandelingen.

Bij het Verdrongen Land van Saeftinge

Laatste kans voor kijkje in de Hedwigepolder?

Het ontpolderen houdt in Zeeland de gemoederen danig bezig. Zeshonderd hectare landbouwgrond moet getijdennatuur worden, zo is het plan, aan de zee weer prijsgegeven. Als compensatie voor een volgende verdieping van de Westerschelde. Vastgelegd in een overeenkomst tussen Nederland en Vlaanderen, afgedwongen door 'Brussel'. Hoogste tijd voor een wandeling door een onbekend en leeg stukje Zeeuwsch-Vlaanderen, nu het nog kan.

Zee en land

Nieuw-Namen, het startpunt van de wandeling, houdt in dat er ook een Namen is. Klopt, maar dat dorpje - we hebben het niet over het Waalse Namur - is in 1584 in de golven verdwenen, gelijk met het dorpje Saeftinge. Nieuw-Namen, met Kieldrecht een tweelingdorp aan beide zijden van de landsgrens vormend, ligt hoog en droog, op een drie miljoen oude bult van zand, schelpgruis en ijzerhoudende rots. Het is een erosierest: de omgeving spoelde weg, deze heuvel niet. In de meester Van de Heide-groeve - die vind je aan het Kerkpad achter de dorpskerk - komt zelfs de oudste afzetting in Nederland aan de oppervlakte.

Wie wil weten hoe het gebied tussen Nieuw-Namen en de Westerschelde er in de eerste tien eeuwen van onze jaartelling uitzag, kan het beste een kijkje nemen in het Verdrongen Land van Saeftinge. Enig 'land' was er niet, het was een grensgebied tussen land en zee: schorren en slikken, een paar eilandjes en daartussen een wirwar van krekens en geulen waarlangs de zee tweemaal daags binnendrong.

De eerste inpolderingen zijn van rond 1200. Toen wonnen monniken een stuk land midden in de Schelde, de Doelpolder. In 1567 had die ongeveer de vorm van vandaag; de 'zeedijk' is nu nog duidelijk te zien. Enkele jaren later was de hele hoek van de bocht van Bath, het Verdrongen Land van Saeftinge inbegrepen, ingepolderd tot één aaneengesloten stuk land. Echt safe was het niet, want al in de nacht van Allerheiligen 1570 zette een stormvloed grote delen van de polder onder water. Een jaar later waren de meeste dijken al weer hersteld.

Van blijvender aard was de overstroming van 1584. Om hun stad voor de Spaanse legioenen te behouden staken de Antwerpenaren de dijken door. Dorpen als Namen en Saeftinge verdwe-

nen voorgoed van de kaart. Een geul van zowat één kilometer breed drong het land binnen. De schorren en slikken reikten weer tot Nieuw-Namen en Kieldrecht.

Dit keer duurde het herstel langer. Pas tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) kon men eraan beginnen. In 1613 waren de dijken van de Doelpolder hersteld. De huidige Zoetenberm dateert uit die tijd. Ook na de zware stormvloed in de 17e eeuw werd het gebied telkens opnieuw ingedijkt. De dorpen ter plekke van het Land van Saeftinge werden wel verlaten.

Bij een stormvloed in 1715 was de schade aan de dijken en polder zo groot dat de eigenaars niet meer over voldoende middelen beschikten om het gebied terug droog te leggen. Vanaf dat moment ging het Land van Saeftinge fungeren als schor voor schapen. De voortdurende erosie en sedimentatie zorgden ervoor dat de ruïnes in het gebied werden weggespoeld of bedolven onder een dikke laag klei. De Doelpolder bleef als enige polder intact. Twee eeuwen gaapte tussen het 'Land

van den Doel' en Nieuw-Namen een brede vlakte waar de zee meester was. Pas in 1847 werd de Prosperpolder ingedijkt. En in 1907 kwam de Hedwigepolder erbij. Of die polder zijn eeuwfeest kan vieren, is zeer de vraag. Want er zijn vergevorderde plannen deze polder met een deel van de over de landsgrens gelegen Prosperpolder te ontpolderen en er getijdennatuur van te maken.

Ontwikkelingsschets

De voorgestelde ontpoldering is onderdeel van een overeenkomst tussen Nederland en Vlaanderen, gevat in de Ontwikkelingsschets voor het Schelde Estuarium 2010. In de schets is een samenhangend pakket voorstellen gepresenteerd voor toegankelijkheid (derde verdieping van de Westerschelde voor de scheepvaart naar Antwerpen), veiligheid (tegen overstromingen) en natuurlijkheid (aanleg getijdennatuur). Een kaartenhuis dat, als je er één bouwsteentje uithaalt, in elkaar stort. Inmiddels gaat de discussie eigenlijk alleen over het ontpolderen, om 600 hectare getijdennatuur te creëren. Driehonderd hectare leek zo goed als beklonken: in de Hedwigepolder plus gronden bij het Zwin, helemaal aan de andere zijde van Zeeuwsch-Vlaanderen, bij Knokke. Toen voor de andere driehonderd hectare als getijdennatuur in te richten polders dit voorjaar voorstellen

Kasseiweg op de Zoetenberm

Getijdehaventje van Prosper

naar buiten kwamen, riep dat veel emotie op in Zeeland. Voor- en tegenstanders buitelen over elkaar heen, in zaaltjes en in de pers. Waarbij ook de plannen voor de Hedwigepolder meer ter discussie werden gesteld. Is het bijvoorbeeld niet beter het in de loop der eeuwen eeuwen opgeslibde land in Saeftinge af te graven om zo meer ruimte voor de rivier te maken?

Ingrepen

Inmiddels zijn in een zogenaamde startnotitie MER (Milieu-effect-rapportage) enkele varianten gepresenteerd voor de Hedwigepolder en een deel van de over de grens gelegen Prosperpolder. In een variant worden de Scheldedijk, de Sieperdadijk en de Hedwigedijk volledig weggehaald, in de andere worden enkele bressen gemaakt in de huidige dijken. In beide varianten zorgt een nieuwe water-

kerende dijk voor de benodigde veiligheid in het achterland. Bij de Zoetenberm komt die vlak naast deze oude dijk van de Polder Doel; die heeft als dijk dan geen functie meer, maar wordt vanwege zijn cultuurhistorische waarde niet onder het zand bedolven in een nieuw - en hoger - dijklichaam. In de Hedwigepolder wordt de nieuwe waterkerende dijk wel op de bestaande dijk gezet, om landbouwgrond te sparen. De fraaie bommenrijen zullen daarbij verdwijnen.

Over de nieuwe ringdijk komt een weg voor dienstvoertuigen. Deze mag ook gebruikt worden door inwoners van het gehuchtje Oude Doel. Wandelaars en fietsers zijn op deze nieuwe dijkweg volgens het startdocument - 'natuurlijk wel' - welkom. Of wandelaars daar nu op zitten te wachten..... Het wordt in elk

geval veel minder leuk dan als je nu over de dijken van de Hedwigepolder rondloopt.

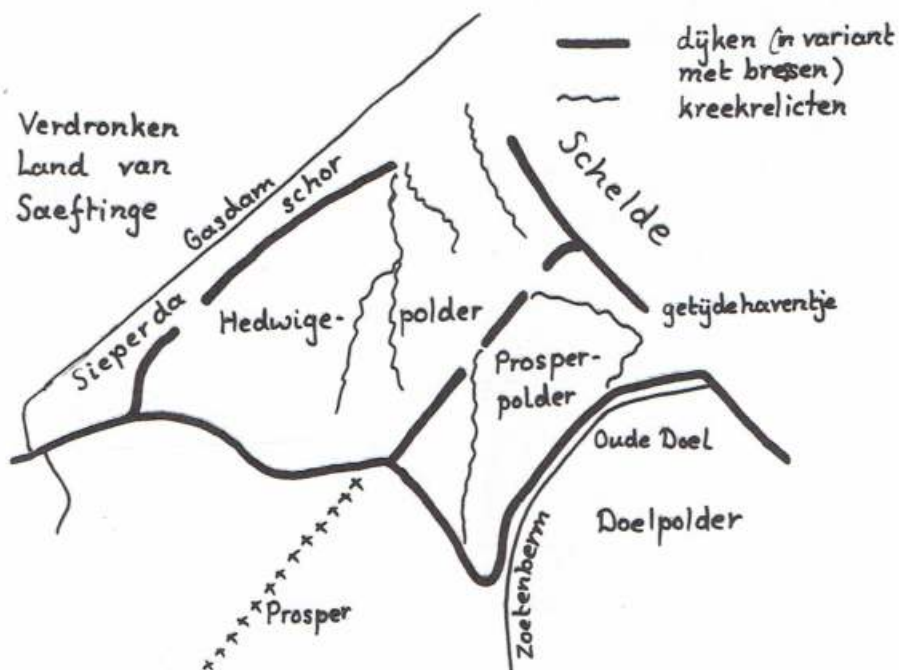
Over het mogelijk recreatief medegebruik van het te ontpolderen gebied, zwijgt de startnotitie in alle talen. Een wandelpad over de huidige Hedwigedijken, bij de keuze van de variant met de bressen, zou natuurlijk wel heel interessant zijn. Hoe je dan die bressen over moet, schoenen uit, met een brug of nog anders, is dan vers twee, waar we met zijn allen wel uit moeten kunnen komen. Want ook de schaapskooi in het uiterste oosten van het Verdronken Land van Saeftinge zal toch op de een of andere manier bereikbaar moeten blijven?

In de Hedwige- en Prosperpolder worden de restanten van oude krekken benut bij het vormgeven van een nieuw krekennetwerk waardoor het Scheldewater het gebied in- en uitstroomt. Een deel van de huidige sloten zal worden gedempt. De bestaande verharde wegen worden volledig verwijderd. In het noordelijk deel van de Doelpolder, tegen de Prosperpolder aan, vinden trouwens al volop inrichtingswerken plaats. Hier ontstaat nieuwe binnendijkse natuur in de vorm van krekken en natte weilanden.

De wandeling

Het startpunt van de wandeling is Nieuw-Namen, de plaats waar je met openbaar vervoer het dichtst bij de Hedwigepolder kan komen. Vanaf de kerk van Nieuw-Namen is het afhankelijk van de weg die je kiest één tot twee uur lopen. Op het kaartje zijn wat mogelijkheden ingetekend.

Wie wil kan ook vanaf het dorpje Doel met de bus (bus van De Lijn, rijdt niet echt frequent) naar Kieldrecht terug; even de grens over en je bent weer in Nieuw-Namen. Je moet dan wel rond de kerncentrale lopen, niet het meest interessante stuk omdat je er niet buitendijks langs kan door het fraaie Paardenschor, maar het valt mee. Hoe lang die bus nog rijdt, is trouwens de vraag want Doel staat al een tijdje op de nominatie om volledig van de kaart te worden geveegd. Het dorpje ligt steeds meer ingeklemd tussen de industriegebieden op de Antwerpse Linkeroever. Dat zal dan ook wel het einde betekenen van het zomerpontje (alleen in de weekeinden) naar Fort Lillo, aan de andere kant van de Westerschelde. Nu vind je in Doel nog enkele cafés en zelfs twee

De Prosperhoeve

restaurants. Wie de typische sfeer wil proeven, moet ook hier niet te lang wachten.

Dijken

Voor de wandeling van Nieuw-Namen naar de Hedwigepolder kunnen we een aantal dijken benutten. Soms kan je erboven overheen, vaker ligt er een - soms prachtige - onverharde weg onderlangs. Je in deze streek oriënteren is niet zo lastig, want bijna overal heb je het zicht op de koeltorens van de kerncentrale van Doel.

Vanaf de kerk in Nieuw-Namen kom je, in noordwestelijke richting lopend, via de Hombachstraat bij de Nieuw Kieldrechtdijk. Aan het begin ervan staat een Luchtwachttoren, een van de 140 uitkijktorens die in de tijd van de Koude Oorlog zijn gebouwd om vliegtuigen van 'de vijand' te signaleren. Vrijwilligers bemanden de torens. Aan Staatsbosbeheer is destijds gevraagd bomen en struiken te planten om de toren aan het zicht te onttrekken. Het pad langs de Nieuw Kieldrechtdijk is helaas niet over de volle lengte toegankelijk; het best is om via een kavelpad naar de Schelpstraat te gaan. Jammer, want het dijke vanaf de Arembergstraat tot aan de Nieuw Kieldrechtdijk is weer wel te belopen. Meer in oostelijke richting is de dijk aan de noordzijde van de Saeftingepolder niet meer toegankelijk - misschien iets om ons in het kader van het Zeeuwse landschapsnetwerk voor in te zetten - zodat je zo'n twee kilometer over de verharde weg moet. De Zeedijk van de Prosperpolder is weer wel bruikbaar, meestal onderlangs. Aangekomen bij het Verdronken Land van Saeftinge kan je in de vogelobservatiehut een blik werpen op dit gebied. Het is niet vrij toegankelijk, alleen in excursieverband; de excursies vertrekken van het twee kilometer verderop gelegen Emmadorp (ook horeca).

Doorbraken

Op dit punt krijg je ook uitzicht op het Sieperdaschor, tot voor enkele jaren nog als Selenapolder op de kaarten ingetekend. Tot 1966 maakte het schor deel uit van het Verdronken Land van Saeftinge. Door de aanleg van de Gasdam en een afsluitdijkje ter hoogte van de monding aan de Schelde, ontstond een lange smalle polder van zo'n 100 ha. Ondanks twee dijk-

doorbraken in 1976 en 1985 bleef de polder tot 1990 in gebruik bij de landbouw: aanvankelijk beweiding, later ook akkerbouw. De dijkdoorbraak in 1990 veroorzaakte echter zoveel schade dat werd beslist de dijk niet te herstellen. Na 24 jaar werd de polder hersteld tot brakwatergetijdgebied.

Vierdubbele populierenrij

De Hedwigedijk is een van de weinige dijken in de Scheldepolders met een openbare weg die niet verhard is. Dankzij de parallelwegen naast de dijk is deze grasweg in uitstekende wandelstaat. De vierdubbele populierenrij maakt hem bijzonder schilderachtig. De dijk is door hertog Prosper van Arenberg aangelegd. Rechts loopt een pad de Prosperpolder in naar het Vlaamse dorpje Prosper (geen horeca). Je loopt recht op de majestueuze Prosperhoeve af, een van de vier hoeven die hertog Prosper na de inpoldering in 1846 liet bouwen. Toen er nog geen dorp was, werd hier de mis gelezen. Het vierkante complex heeft een mooi

Grenspaal 269B op de Hedwigedijk

woonhuis, verschillende schuren en een maalderij. De neogotische St. Engelbertuskerk dateert van 1910.

Opril

Wie verder de Hedwigedijk volgt, gaat bij grenspaal 269B België in. Je komt bij wat in deze streken een opril heet: een opening in de dijk voor een weg die schuin tegen de dijk oploopt om hem over te steken. Op deze plek is dat ook nog een mooie kasseiweg. Waar de naam vandaan komt is onduidelijk: van het Latijnse aperire (openen, in het Waasland spreekt men ook wel van een april of aperel) of heeft het met een ril te maken, een dialectwoord voor een schuin oplopend pad?

Voor taverne De Schoof, voorzover mij bekend het enige café in de wijde omtrek, moet je bij de opril rechts af. Dit café verdwijnt ook als de ontpolderingsplannen doorgaan.

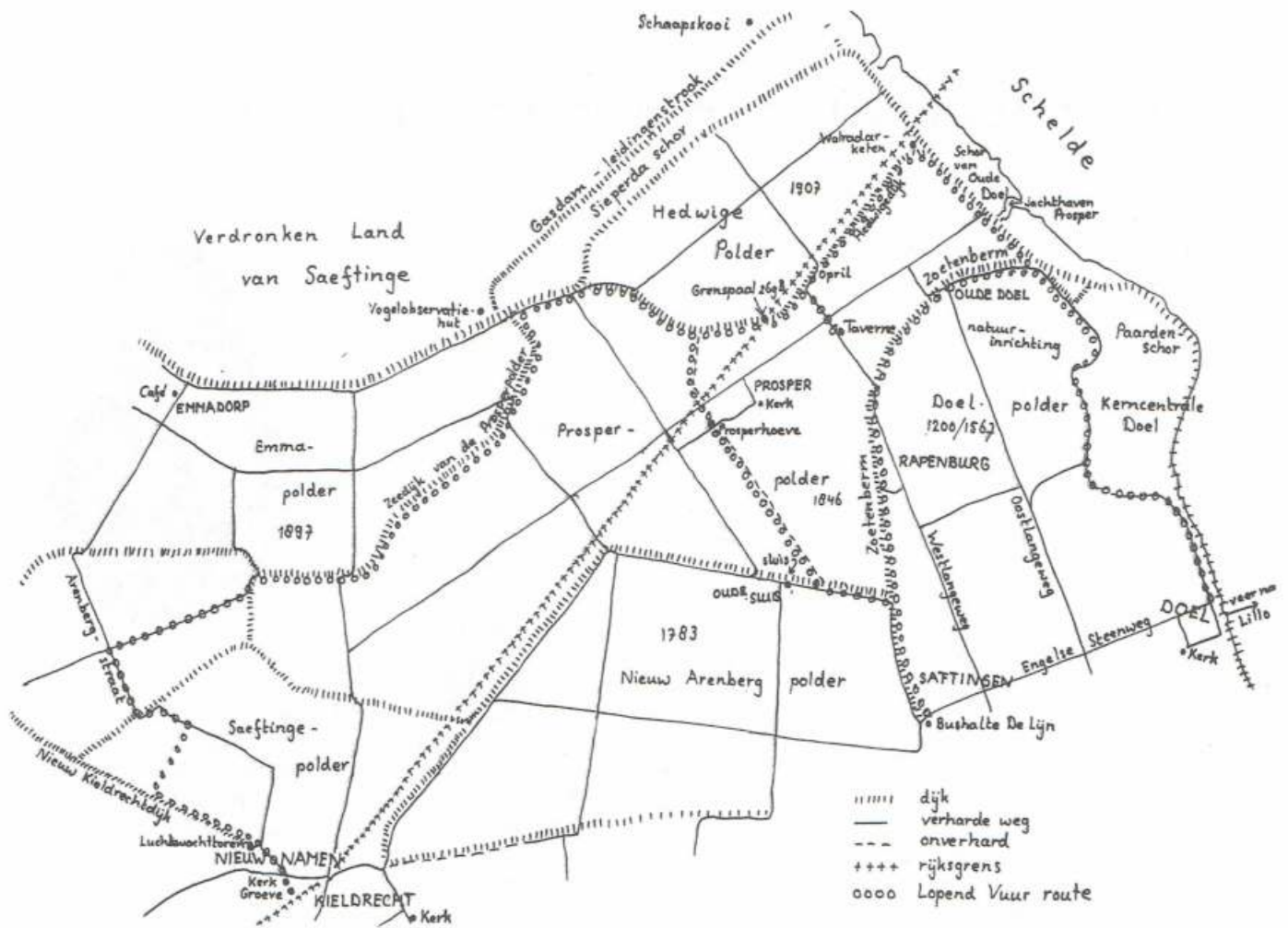
Verder lopend over de Hedwigedijk, toch echt een openbare weg, kom je bij een radartoren van de walradarketen langs de Westerschelde. Buitendijks liggen de schorren van Oude Doel en het idyllische getijdeshaventje van Prosper. De rivier is hier bij vloed anderhalve kilometer breed. Af en toe schuift een reuzenschip voorbij.

Zoetenberm

Je hebt hier ook een mooi zicht op de Zoetenberm, de dijk rond de Doelpolder. De dijk zelf is hier afgesloten en als weide in gebruik. Voorbij het gehuchtje Oude Doel ziet de Zoetenberm er nog uit als anderhalve eeuw geleden. Een prachtige kasseiweg, alleen de bomenrijen zijn verdwenen. Bij het gehuchtje Rapenburg moet je even van de dijk af.

Oude Doel telde ooit zeven cafés. Veel mensen leefden toen van de veesmokkel. In het begin van de 20e eeuw moesten runderen uit Nederland een week in quarantaine vooraleer ze België binnen mochten. Wie ze wilde invoeren, moest bij een douanepost op de dijk in Oude Doel zijn 'veebewijs' halen. Nu is er geen enkel café meer. Wat de toekomst zal brengen voor het gehucht, is volstrekt onduidelijk. Enkele boerderijen langs de rechte Oostlangeweg staan al op het punt van verdwijnen voor de binnendijkse natuurontwikkeling. Nu loop je in Oude Doel even tussen de typische dijkhuusjes.

De naam Saeftinge (of Saeftingen) leeft nu nog voort als benaming voor enkele dijkhuizen op de dijk rond de

Doelpolder. Op de Engelse Steenweg stopt ook de bus van Doel naar Kieldrecht. Vanaf de Zoetenberm kun je via een aarden kavelpad recht op het dorpje Prosper af wandelen. Goed om te weten voor wie ervoor gekozen heeft daar zijn auto te parkeren. Kijk op die aarden baan dan even achterom, dan zie je de 'oude zeesluis' in de dijk van de Nieuwe Arenbergpolder. Vanaf het gehuchtje Oude Sluis, niet meer dan enkele boerderijen, kan je via de Oude Sluisstraat of

Westzeestraat naar de Pillendijk, die je erop of erlangs, naar Kieldrecht leidt. Wie er dan nog niet genoeg van heeft kan eens over de Koningsdijk, deze ligt precies op de grens, in de richting van Clinge lopen. Vlak voor Clinge is een ommetje door de Kriekeputten ook de moeite meer dan waard. Nog wat verder westwaarts ligt het waterwingebied van St. Jansteen. Dat kan ik beter voor een volgende keer bewaren. En gelijk wat aandacht geven aan enkele prachtige kreken, met even prachtige namen als

Zestig Voet en Grote Geul en aan de Staats-Spaanse Lijnen. Zeeuws-Vlaanderen, ook Oost-Zeeuws-Vlaanderen, is meer dan de moeite waard om doorheen te wandelen. Een landje apart noemen de Zeeuws-Vlamingen het zelf.

Harry Benschop

Hedwigepolder praktisch

- Nieuw-Namen is bereikbaar met bus 19 vanuit Breda (strippenkaart en zomerzwerfkaarten geldig als je niet in Antwerpen uitstapt!); vertrek om 9.22 (werkdagen) en 11.22 (dagelijks). Terug vanuit Nieuw-Namen kun je elk uur om 16 minuten over het hele uur: t/m 17.16, op vrijdag en zaterdag t/m 18.16 en op zondagen zelfs t/m 21.19. Reistijd een kleine anderhalf uur. Ook vanuit Goes (lijn 20), Terneuzen (lijn 1) en Hulst (lijn 19) kun je met de bus in Nieuw-Namen komen; zie www.connexion.nl.
- Vertrek van de bussen van De Lijn (lijn 31 en 83) vanuit Doel naar Kieldrecht: werkdagen 15.37, 16.42, 17.29, zaterdag 16.42, zondag 17.24, 18.23 en 19.25. Reistijd ca. 12 minuten. Alleen de ritten die nog aansluiting geven op de bus naar Breda zijn opgenomen. Voor meer informatie zie www.delijn.be.
- De boot tussen Doel en Lillo vaart tot en met september, alleen in de weekenden (uurdienst). In Doel zijn bij de kerncentrale gratis fietsen te huur.
- Als je met de auto komt, kun je die best achterlaten in Prosper, of vanaf Bergen op Zoom naar Lillo rijden en daar de boot naar Doel nemen.
- Taverne De Schoof is op woensdag gesloten (tel. 0032-35758034); café Het Verdronken Land in Emmadorp is op maandag gesloten (tel. 0114-635633).

Groot onderhoud voor Drentse knapzakroutes

De Drentse Knapzakroutes worden drastisch herzien. De Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe en Het Drentse Landschap hebben hiertoe het initiatief genomen. Dit jaar worden vijftien routes heruitgegeven. De Knapzakroute is al jaren dé betrouwbare wandelgids die je langs de mooiste plekken van Drenthe leidt.

Zestig routes

Vanaf 1983 heeft de vereniging Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD) zo'n zestig Knapzakroutes ontwikkeld. Het heeft ruim 1400 km wandelnetwerk door meer dan 70 dorpen opgeleverd. De routes lopen door vaak verrassende en minder toeristische gebieden in de provincie. Twintig jaar geleden verschenen de eerste Knapzakroutes - de eerste Drentse wandelroutes met een cultuurhistorische invalshoek.

Elke route afzonderlijk staat in helder vormgegeven gidsje. Hierin is de kennis die een dorp heeft over de omgeving aangevuld met wetenschappelijk verantwoorde informatie over het landschap. De routes volgen meanderende beekjes, laten je struinen langs kronkelende bospaadjes of leiden je via een eeuwenoud kerkenpad de hei op. Na twintig jaar zijn de succesvolle Knapzakroutes echter hoognodig aan groot onderhoud toe.

Nieuw jasje

De eerste negen Knapzakroutes zijn inmiddels geheel herzien. Theo Brugman en Roelof Huisman, twee ervaren wandelaars, namen de routes grondig onderhanden. In samenwerking met de dorpen verlegden ze de routes waar nodig of leidden ze om als er nieuwe, mooiere paden waren. Vervolgens zijn de routebeschrijvingen door vrijwilligers in het veld getest.

De teksten zijn door Drenthe-kenner Bertus Boivin aan een revisie onderworpen. Hij voegde de nieuwste informatie aan de routes toe en sprak met ooggetuigen onderweg.

Speciaal voor de Knapzakroutes werd er gebruik gemaakt van oude foto's, prenten en kaarten uit verschillende archieven. Ook uit collecties van verzamelaars kwam veel bruikbaar beeldmateriaal tevoorschijn.

Voor het eerst verschijnen de Knapzakroutes in kleur. Dat betekent onder andere ook nieuw en helder kaartmateriaal. De Knapzakroutes zijn ingetekend op topografische kaarten, schaal 1:25.000.

Wapserveen, Hoogersmilde en Wijster - de nieuwste knapzakroutes - zijn misschien niet bepaald de gebieden waar je aan denkt als je gaat wandelen in Drenthe. Het zijn echter aanraders voor wie (urenlang) door afwisselende Drentse landschappen wil lopen. K7 Wapserveen is een cultuurhistorisch pareltje onder de knapzakroutes, met haar vele 18e eeuwse boerderijen. De wandeling brengt je door de bossen, langs de vennen en heidevelden van het Wester- en Oosterzand terug naar

Wapserveen. Het zal moeite kosten elders in Drenthe op zo'n korte afstand van elkaar zulke zo totaal van elkaar verschillende landschappen te vinden. Maar ook de route K8, Hoogersmilde, is gezien alle recente natuurontwikkelingen in het gebied, uniek. De route voert langs het Blauwe Meer met zijn heldere water en witte stranden en over de heide van het Leggelderveld. Het tweede deel van de wandeling brengt je via de Geeuwenbrug over de Drentsche Hoofdvaart door de uitgestrekte bossen en langs de vennen van de Boswachterij Smilde, een van de onbekendste stukken van het Nationaal Park Drents-Friese Wold. Ten slotte de route K9, Wijster, met vele bijzondere vergezichten. Het Oude Diep eist zijn historische plek in het landschap weer op. Ook wordt de wandelaar getraakteerd op een uitgebreid bezoek aan Landgoed Vossenbergh met zijn bossen, heidevelden, akkers en veentjes. Het Drentse Landschap is op dit oude heide-ontginingslandgoed al weer enkele tientallen jaren bezig nieuwe natuur te ontwikkelen en de oude beekdalen te herstellen. In een van de komende nummers van Lopend Vuur willen we op de deze drie routes terugkomen.

Nieuw is verder het Knapzak-ABC, een naslagwerk bij de wandelroutes waarin achtergrondinformatie over de dorpen en landschappen te vinden is. Het Knapzak-ABC komt als een apart boekje in de handel.

Nieuwe deeltjes

De nieuwe Knapzakroutes hebben hetzelfde handzame formaat gehouden als de oude routes, en zijn dus makkelijk in de zak van je wandelbroek mee te nemen. De route plus routebeschrijving vind je steeds achterin.

De eerste herziene routes zijn in maart feestelijk gepresenteerd: de Knapzakroutes K1 Gasteren, K2 Buinen en K3 Ees. Inmiddels zijn ook de routes K4 Orvelte, K5 Elp en K6 Grollo-Schoonloo in een nieuw jasje gestoken. De routes K7 Wapserveen, K8 Hoogersmilde en K9 Wijster zullen in augustus van de persen rollen. In totaal worden dit jaar 15 routes heruitgegeven.

Knapzakroutes praktisch

- De nieuw uitgegeven Knapzakroutes kosten € 5,25 per deeltje. Ze zijn verkrijgbaar bij VVV-kantoren en boekhandels in Drenthe. Ze zijn ook te bestellen bij de Asser uitgeverij In Boekvorm via www.inboekvorm.nl.
- Het Knapzak-ABC van Drenthe kost € 8,50 (ISBN 9077989080).

Spes Mea bij Cuijk

Het autoveer 'Spes Mea', in het Nederlands 'Mijn hoop', vaart over de Maas van Cuijk naar Middelaar. Op een paar honderd meter van de stad ligt de nieuwe veerstoep. Door allerlei misverstanden is op de plaats van de oude veerstoep een passantenhaven aangelegd.

De Spes Mea is een oudere pont die volledig gerenoveerd is. Hij ziet er als nieuw uit, voorzien van alle snufjes. Per overzet kunnen 70 passagiers mee. Voorheen voer hier de 'Spes Vera' (Ware Hoop). Dagelijks worden omstreeks 500 passagiers overgezet, waaronder veel scholieren. Bruggen over de Maas liggen links en rechts ruim 6 km verwijderd van het veer. De veerrechten zijn al eeuwen geleden verleend. De Maas is ter plaatse 115 meter breed. Behoorlijk veel scheepvaart. In het voorjaar een bijzonder mooie regenrivier met eigen kenmerken, 925 km lang en somtijds veel water afvoerend. Roodbruin vee. Fluitenkruid. Rietpluimen. Prachtige bomen in de flauwe bochten. Kribben. De Maas kent eigenlijk gigantisch veel overzetveren. In het boekje van de Vrienden van de voetveren staan er zestien vermeld. Dat is nogal wat! Sinds begin mei 2006 vaart ook de pendelboot 'De Drie Provinciën', en wel tussen Boxmeer en Grave, met tussenhaltes in Mook, Cuijk, Oeffelt en Gennep. Fietsen

kunnen worden meegenomen. (zie voor de dienstregeling: www.fietspendelboot.nl).

Enthousiaste bezoekers ALV Vrienden Voetveren in de regen op de pont

Cuijk is een oud stadje en dateert waarschijnlijk uit de eerste helft van de eerste eeuw: Ceulcum. Het was toen een militaire versterking, een castellum, opgetrokken onder keizer Claudius (41 - 54). Vanuit een fortificatie die rond 320 werd opgetrokken kon de brug over de Maas beschermd worden. Deze maakte deel uit van de heerbaan van Tongeren naar Nijmegen. Cuijk ontwikkelde zich in de eeuwen erna tot een regionaal centrum van grote betekenis. De neogotische parochiekerk uit het begin van de 20e eeuw is gezichtsbepalend. De gemeentetoren uit de 15e eeuw is interessanter. Het heeft een tijdje dienst gedaan als gevangenis. Nu is het Historisch Museum Ceulcum erin gevestigd. De streek, het Land van Cuijk, is boeiend. Het ligt tussen Peel en Maas. Vroeger was het een onbewoonde, ontoegankelijke en verraderlijke barrière met vennen, moerassen, hei en berken.

De Maas vormde een natuurlijke versperring, die op een enkele plaats te

overwinnen was met een boot of op een doorwaadbare plaats. Bovendien kent de streek veel bouwwerken uit vroegere tijden, zoals kastelen, ruïnes, herenhuizen en molens.

Meteen aan de overkant van de Maas begint het heuvelland. En overal kun je prachtig wandelen en fietsen. Er zijn

natuurpaden uitgezet: Zevenhutten en De Hulsdonk. Er is een route van 25 km: Maasheggen. Deze route vraagt speciale aandacht. Het Maasheggenlandschap is namelijk heel bijzonder. De heggen dienden niet alleen om percelen van elkaar af te scheiden maar ook om slib van de overstromende Maas vast te houden. Voorts is er het bekende Maas- en Peelliniep. Dit pad van 122 km loopt door de mooiste natuurgebieden van het Land van Cuijk, met bossen, heidegebieden, vennen, rivieren, uiterwaarden, vestingstadjes en dorpen. De route sluit aan op het Pieterpad en is gekoppeld aan stations, onder meer van Cuijk. Alle routes zijn verkrijgbaar bij de plaatselijke VVV (vvv.cuijk@regio-vmv.nl). In de uitgave bij het 12,5 jubileum van de Wandelpool is een fraaie wandelroute rond Oeffelt door het Maasheggengebied beschreven onder de naam 'De vele gezichten van de Maas'.

Rob de Jong

Korte overzet

Oplossing voor Ohé en Laak-Ophoven

Het fiets-voetveer De Walborgh dat de verbinding tussen Ohé en Laak en het Belgische Ophoven over de Maas onderhoudt, kan in de vaart blijven. Het verminderde aantal schippers vormde een probleem. Begin 2006 kwam er een voorstel binnen van de firma Fransbergen om de Walborgh over te nemen. Er is nu een contract gesloten voor de komende vijf jaar. En dat is van belang voor de gemeenten Kinrooi en Maasbracht. Met jaarlijks 40.000 overzetten gaat het hier om een toeristische attractie van jewelste.

Nieuwe pont van Valkenburg naar Rijnsburg

Vanaf 2006 vaart er een nieuwe pont van Valkenburg naar Rijnsburg. De pont kan zowel met de hand als met een elektromotor worden bediend. De pont wordt zowel 'bemand' als 'bevrouwd'. Er wordt op verruimde tijden gevaren, ook op zaterdag en zondag (zondags uitsluitend bij droog weer).

Akkrum

In Friesland is in de gemeente Scharsterland, nabij Akkrum in het voorjaar een nieuw fiets/voetveer in dienst genomen, en wel bij Nieuwe Schouw. Hierdoor is een betere Oost-Westverbinding tot stand gekomen. Men hoeft geen kilometers meer om te lopen.

Waterbus

Dit voorjaar zijn er twee nieuwe haltes voor de Waterbus bijgekomen. In Hendrik-Ido-Ambacht is aan de Veerweg een halte gekomen en in Papendrecht wordt nu ook aangelegd aan de halte

Papendrecht - Westeind.

Waterbus en Fast Ferry vormen sinds 1 januari één geheel onder de naam 'Waterbus, uw regionale fast ferry'. Dit regionale netwerk is in ons land het grootste openbaar vervoer netwerk over water en zal naar verwachting in totaal 2,5 miljoen passagiers per jaar vervoeren voor zowel woon-werkverkeer als voor recreatiedoeleinden. Meer informatie op www.waterbus.nl.

Zalk

Voor het fiets-/voetveer bij Zalk is in dit voorjaar een nieuwe boot in gebruik genomen. Het is nu een boot zonder kajuit. Maar hij vaart veel beter en is veel stiller. Voor de omgeving is het dus een vooruitgang.

Puttershoek - Zwijndrecht

Omdat de oude veerboot niet meer kon worden goedgekeurd, vaart op dit traject vanaf eind juli 2006 een nieuwe boot, gebouwd bij Tukker in Gorkum. De boot is een zusterschip van 'Heen en Weer III' (deze vaart tussen Klein Willebroek en Boom in België) en de Maiandros (tussen Baasrode en Moerzeke Kastel, eveneens in België).

Veren Bergsche Maas nog gratis

De drie veren over de Bergsche Maas (bij Waalwijk) blijven nog minstens dertig jaar tolvrij. De gemeenten krijgen bij de overdracht 22,6 miljoen van Rijkswaterstaat. Zij gaan nu onderzoeken wat de beste vorm is voor de exploitatie van de veren. "Hoe efficiënter we dat doen, hoe langer we de veren gratis kunnen laten varen", aldus wethouder Mark Buijs van de gemeente Heusden. Als de drie veren zijn overgedragen, is er nog één gratis veerdienst van Rijkswaterstaat, over het Kanaal van Gent naar Terneuzen bij Sluiskil.

De Amstel

De rivier de Amstel begint bij de samenvloeiing van Drecht en Kromme Mijdrecht, mondt uit in het IJ en is in totaal 31 km lang. Voor een Rotterdammer valt het niet mee te moeten toegeven dat het landschap van de Amstel er vrijwel net zo aantrekkelijk uitziet als dat van de Rotte. Eén verschil: over de Rotte vaart slechts één pontje, en wel het veer op zonne-energie bij Bleiswijk. Over de Amstel varen vier pontjes.

De Koet Holendrecht

Groengebied Amstelland

Die vier pontjes over de Amstel is mede te danken aan de inspanningen van Groengebied Amstelland. Dit jaar heeft dit recreatieschap twee nieuwe pontjes in de vaart gebracht.

Al 10 jaar vaart nabij de Kalfjeslaan een pont voor fietsers en voetgangers. Daar, bij uitspanning Klein Kalfje, begint onze tocht. De wandelaar kan station Amsterdam RAI als startplaats nemen. De Amstel is ter plaatse zo'n 80 meter breed. Veel roeiers en jachtjes. De Smient vaart van 12.00 tot 18.00 uur. Het aanbod aan passagiers varieert per dag en per uur. Langs de stille kant van de Amstel lopen we naar Ouderkerk aan de Amstel. In de verte achter de veenweidegebieden is de opdringende stad zichtbaar. Melkveehouderijen. Soms prachtige tuinen. Aan de overkant enkele fraai gerestaureerde buitenplaatsen. In Ouderkerk langs de laat-18e-eeuwse NH Kerk, over de brug van de Bullewijk. Vervolgens om polder de Ronde Hoep. De Ronde Hoep is ingekaderd door de veenriviertjes Bullewijk, (oude) Waver en Amstel. De waaiverkaveling van deze oude veenontginning

is vooral op luchtfoto's goed te zien. Vanaf de binnenbochten van de riviertjes lopen de sloten steeds dichter naar elkaar toe om tenslotte uit te komen op de Meentsloot. De ontginning dateert uit de 11e eeuw. Bij uitspanning De Voetangel de brug over richting Abcoude voor een ommetje langs de

De Fuut Nesserlaan Amstel

Holendrecht. Wederom een pontje, en wel zelfbedieningsveer de Koet. Lieren en kettingen functioneren goed. Lieflijk riviertje. Aan de overzijde biedt een rijkwielpad mogelijkheden voor tochtjes richting Amsterdam ZO.

Ronde Hoep

Weer terug naar de Ronde Hoep. Nu langs de Waver. Landelijk, met veel riet en soms te smal om er te kunnen roeien. Passeren fort van de Stelling Amsterdam. Gaan fietsbrug Jac. Kea over om met het autoveer bij Nesslersluis naar de andere kant van de Amstel te varen. De Nesslersluis 3 vaart het gehele jaar. Enkele kilometers naar het Noorden langs de Amstel, ter hoogte van de Nesserlaan, nemen we de pont naar de stille kant. Ook deze pont van Groengebied Amstelland is genoemd naar een watervogel: de Fuut. Vaartijden: 12.00 - 18.00 uur. Terug in Ouderkerk aan de Amstel bekijken we het pontje de Jan Covert. Deze vaart uitsluitend op zondagen. Nu langs de drukke kant van de Amstel naar ons startpunt. Een wandeltocht van bij elkaar 30 km.

Groengebied Amstelland heeft een fraaie fietsklapper uitgegeven, met tochtjes langs Amstel, Ronde Hoep, Gaasp en Gein. Verdere informatie: 020-4965656 of www.recreatienuoordholland.nl.

Rob de Jong

Eerste Zeeuwse landschapsnetwerk een feit

Veel persberichten, speeches en berichten voor nieuwsbrieven van allerlei snit zijn de afgelopen maanden geschreven voor de ingebruikname van het Kiekendiefpad, een wandelnetwerk (en meer) in Zuid-Beveland waar TeVoet als trekker van de initiatiefgroep heeft gefunctioneerd. Dan kan een berichtje voor Lopend Vuur er natuurlijk ook nog wel bij, maar aardiger is het een 'gebruiker' aan het woord te laten, in dit geval Haro Hielkema van dagblad Trouw.

Drie jaar werk

De eerste contacten over wat uiteindelijk het Kiekendiefpad - of het landschapsnetwerk De Schengen - is geworden, dateren van ruim drie jaar geleden: tussen TeVoet en een ondernemer in de streek met (plannen voor) een boomgaardterras. De eerste gedachten pasten perfect in de ideeën van een gebiedsvisie die voor het gebied rondom het Veerse Meer was opgesteld. Samen met andere partijen, de Zeeuwse Milieufederatie, de Stichting Landschapsverzorging Zeeland en nog een (wandel)ondernemer uit de streek, is een plan van aanpak opgesteld, is ook opdracht gegeven voor een landschapsstudie door de Dienst Landelijk Gebied. Wat we gezamenlijk wilden werd steeds duidelijker en moest naar financierders worden gezocht. Uiteindelijk was er met de realisering van het netwerk bijna twee ton gemoeid. Acht partijen hebben dat geld opgebracht. Je kunt je voorstellen dat dat voor de nodige (in)spanning heeft gezorgd.

Landschapsnetwerk

Ideeën en geld alleen maken nog geen

Roterend infopaneel

netwerk. Daarvoor heb je ook de medewerking van terreineigenaren als het waterschap, Natuurmonumenten, Zeeuwse Landschap en Staatsbosbeheer nodig, niet alleen om de toegankelijkheid te regelen over hun terreinen, maar in ons geval wat betreft deze partijen juist de maatregelen om het landschap te accentueren. Want het Kiekendiefpad is niet alleen een wandelnetwerk. Ook het landschap is versterkt. Achterliggende gedachte was de wandelaar een beter beeld te geven van het ontstaan van het landschap waardoor het nog aantrekkelijker wordt er doorheen te lopen. Zo zijn de dijken langs de Schenge beplant. Als de beplanting tot volle wasdom is gekomen, over enkele jaren, kan de wandelaar ervaren hoe breed het vaarwater van de Schenge in het verleden was en hoe deze geul zich vele kilometers door het land slingerde. De zogenoemde op- en aanwasdijken rond het oude eiland Wolphaartsdijk zijn weer anders geaccentueerd. Bij het ontwikkelen van de wandelroutes is erop gelet dat de wandelaar de landschappelijke verschillen ook daadwerkelijk kan beleven. Kortom, in het project stond de wisselwerking tussen natuur/landschapsversterking en -beleving en ontwikkeling van wandelroutes centraal. Bovendien is ook aandacht besteed aan de cultuurhistorie: een dijkcoupure, ooit aangelegd voor het spoor van Goes naar de haven van Wolphaartsdijk, is hersteld en is een buitendijk langs het Veerse Meer waar nog een Muraltmuurtje staat - een relatief goedkope en grondbesparende manier om dijken te verhogen, genoemd naar de ontwerper - opengesteld voor de wandelaar.

75 kilometer

Heel veel tijd en energie is gaan zitten in het benaderen van particuliere grondeigenaren om hun medewerking te krijgen voor het wandelnetwerk. Bijkomend probleem was dat bij de eerste contacten volstrekt onduidelijk was hoe een en ander vergoed en gefinancierd kon worden. Het concept van de '1000 km Veermanpaden over boerenland' maakt dat nu in elk geval gemakkelijker. Toch is het gelukt een wandelnetwerk van 75 km te realiseren, uitgevoerd als knooppuntensysteem. Het ligt volledig

'Inlopen' van het Kiekendiefpad

in de gemeente Goes rond de dorpen Oud-Sabbinge, Wolphaartsdijk en Wilhelminadorp, met uitlopers naar onder meer station Goes. Van de 75 km loopt zo'n tweederde over onverharde of halfverharde paden: grasdijken, perceelranden en tot voor kort doodlopende grind- en kavelpaden. Met zestien particuliere eigenaren zijn afspraken gemaakt, in totaal voor 22 km. De laatste maanden voor de officiële ingebruikname van het Kiekendiefpad is door enkele stagiaires nog veel werk

vervolg op pag. 19

Kiekendiefpad over Zeeuwse dijken en erven is een smakelijke wandeling

Er hangt een vrouw in de greppel naast het Leuterwegje. Ze heeft schrammen op haar armen, haar kleren zitten vol stekels. Gelukkig heeft ze laarzen aan, want de walkant is hoog en steil en af en toe glijdt ze weg in het ondiepe slootje. Ze komt uit Goes en plukt hier bramen, langs het Leuterwegje in Wolphaartsdijk.

Leuterwegje, alleen voor zo'n naam wil je hier al wandelen. Leuteren of loteren schijnt Middelnederlands te zijn voor heen en weer lopen, en dat is precies wat we hier doen. Vanuit de sloot steekt de vrouw - ze heeft al kilo's geplukt - een paar handjes bramen toe. Het fruit smaakt verrukkelijk, bovendien is het goed voor het cholesterol. „Maar pas op dat je geen bramen plukt naast een aardappelveld, want daar hebben ze gespoten!”

We lopen het Kiekendiefpad, een hagelnieuwe wandelroute die proeft als de bramen van het Leuterwegje. Af en toe rijdt er wat verkeer over het Leuterwegje naar of van de jachthaven aan het Veerse Meer, maar daar is als wandelaar mee te leven. Zeeland heeft grote fietsers voortgebracht (Jo de Roo, Keetie Hage, Jan Raas), maar heeft weinig oog voor wandelaars. De voormalige eilanden hangen aan elkaar van dijken, die bijna allemaal geasfalteerd zijn. Oude landweggetjes en kerkenpaden zijn vaak weggespoeld bij een overstroming. Qua wandelinfrastructuur scoort Zeeland maar matig.

Maar het 75 km lange Kiekendiefpad is een openbaring. Niet omdat het de eerste wandelvoorziening in het Delta-gebied is waar via het systeem van knooppunten wordt gelopen. Maar omdat het pad waar mogelijk over stille dijkes en boerenwegen gaat die onverhard zijn. En omdat er ook nog eens hier en daar een extra bomenrij, een groep knotbomen of een bloemenrand met kleurrijke klapprozen of Perzische klaver geplant is om het landschap mooier en speciaal voor de wandelaar beschut en leesbaar te maken.

Als je dat weet, neem je die verdwaalde auto's op landwegen voor lief. Rond de jachthaven van Wolphaartsdijkseveer is het een levendige boel. De oude pont die vroeger naar Kortgene voer, maakte plaats voor een fietsvoetveertje. Het ligt er vol met jachten en aan eet- en drinkgelegenheden is geen gebrek. Er wordt zelfs Veerse Meerpaling verkocht, de netten hangen nog te drogen op de kade.

Boven op de dijk bij de haven staan de vernuftige muraltmuurtjes van Jonkheer Beton. Deze edelman en waterbouwkundige, genaamd Muralt, bedacht een eeuw geleden dat een muurtje van beton een goedkope oplossing was om dijken te verhogen en een hoop grond uit te sparen. Veel Zeeuwse waterkeringen werden ermee uitgerust; vaak zijn ze bij dijkverzwaringen opgeruimd, maar Wolphaartsdijk heeft er gelukkig een paar behouden.

Buitendijks loopt een prachtig schelpenpaadje, vlak langs het Veerse Meer. Op zomerse dagen is het hier een mengelmoes van pootjebadend, surfminnend en zonverslaafd volk. Na de vakantietijd keert de rust langs de waterkant terug en dat is niet vervelend. Bij minicamping Janse mogen we zo maar over het erf naar de Westerlandse polderdijk en daar begint het feest pas goed.

De groene dijk is enkele kilometers lang; je stapt er ongedwongen overheen en hoeft niet op te letten waar je je voeten zet. Alleen maar in het rond kijken naar ploegende of oogstende boeren, naar zachte plekjes in de warme oksel van de dijk die bijna smeken om er te komen picknicken of naar de vele dijkes die de historie vertellen van een eeuwenlange strijd tegen de zee en tegen overstromingen. Poldertje na poldertje werd veroverd en ingedijkt. Zo groeide Wolphaartsdijk rond het jaar 1000 tot een eiland. In de 18de eeuw werd ook de zee-arm die het scheidde van Zuid-Beveland, de Schenge, ingepolderd. Wat overbleef was een restgeul, de Ooster- en de Westerschenge.

Lamme armen zijn het geworden, zeker na de sluiting van het Veerse Meer en de Oosterschelde. Maar flora en fauna gedijen er geweldig, de kiekendief hangt er met grote regelmaat boven het polderland en de wandelaar kan zijn geluk niet op.

Voordat we de Schenge bereiken, scharrelen wij de oever van het Veerse Meer af. We zien sporen van een boerenhaventje, waar de suikerbieten per schip werden afgevoerd. We modderen wat door de Middelpaten, zien eindeloze recreatiemogelijkheden en blazen uit bij een kanohaventje. Er waarde scopsis rond in het Zeeuwse toen het Veerse Meer werd afgedamd, en troubadour Jaap Fischer zong zelfs de trieste woorden 'de haven ligt voor joker'. Maar die sfeer is compleet omgeslagen: het Veerse Meer is een schitterend recreatiegebied, zowel op het water als op het land.

Langs de getemde Westerschenge (nog maar honderd meter breed, vroeger een paar kilometer) gaan we weer landinwaarts. Het liefst zouden we dit water nog enige uren willen volgen, maar voor een bezoek aan De Kulk moeten we wel de polder in. Het was aan het eind van de 18de eeuw het enige haventje van het eiland. Landbouwproducten, levensmiddelen en andere handelswaar werden hier in- en uitgescheept. Er stond een veerhuis en wat armenhuizen. De haven verzandde, het buurtschap werd gesloopt en de ratten verjaagd. Alleen de vorm van de spuikom is nog enigszins zichtbaar.

Het dijkstelsel brengt ons terug naar de bewoonde wereld. Eerst Oud-Sabbinge, het enige van de vier dorpen op het eiland dat de overstromingen in de Middeleeuwen overleefde. Dan Wolphaartsdijk, met molen De Hoop waar Zeeuws vlegmeel gemalen wordt voor brood en pannenkoeken, het oude raadhuis De Griffioen, de Nicolauskerk in Byzantijnse stijl (uit 1862).

Haro Hielkema

Het Kiekendiefpad (75 km) is geen route met een vast start- of eindpunt, maar een netwerk van dijken, paden en knooppunten. Men kan zelf zijn weg kiezen. De kaart (€ 2,95 bij VVV en campings) geeft aan of de route verhard, half of onverhard is. Goede markering. Voldoende horeca onderweg. Oud-Sabbinge en Wolphaartsdijk zijn te bereiken met buslijn 22 van station Goes. Info: www.routebureauzeeland.nl

Stad-land verbinding bij Den Bosch weer beter

's-Hertogenbosch had in vroeger tijden de naam een vrijwel onneembare vesting te zijn. Stoere vestingwerken beschermden de stad tegen de vijand en in geval van nood kon het gebied dat aan de zuidkant tegen de stad grensde, het Bossche Broek, onder water worden gezet. De stad kreeg niet voor niets de naam 'Moerasdraak'.

Vughtereiland

De Moerasdraak is ook de naam van het zelfbedieningspontje over de Dommel, ter hoogte van de Vughterbrug. Het vormt een schitterende verbinding tussen de levendige binnenstad en het rustige Bossche Broek.

Voor wie niet zo bekend is in Den Bosch, was het tot voor kort wat zoeken naar het pontje. Je moest op de Vughterbrug een wenteltrap naar beneden nemen. Je kwam dan op het Vughtereiland. Maar vraag geen Bosschenaar hiernaar, want hij zal je in negen van de tien gevallen verbaasd aanstaren. Het Vughtereiland is dan ook niet meer dan een heel klein eilandje onder de Vughterbrug, in de Dommel gelegen.

Een andere manier om bij het pontje te komen was bij de Willemsbrug een trapje naar beneden te pakken. De Willemsbrug vind je bij het hoofdkantoor van Essent, het vroegere PNEM-gebouw. Via een voetgangersbrug over

een stuw kom je dan op het Vughtereiland. Die route is tegelijk met de ingebruikname van het pontje tot stand gekomen.

Brug onder brug

De trap bij de Willemsbrug was voor wandelaars moeilijk te bereiken. Je moest er het drukke Wilhelminaplein voor oversteken, de plek waar de auto's links rijden! Er was al langer sprake van, maar nu kan je als wandelaar ook onder de Willemsbrug (en het Wilhelminaplein) door. Daarvoor is er een nieuwe voetgangersbrug aangelegd, met een fraaie boog over het water van de Dommel. Een brug onder een brug. Stadinwaarts worden nu de muren langs de Dommel gerestaureerd en de oever aangepakt. Het wandelpad zal binnenkort langs de Dommel worden doorgetrokken naar de brug die de verbinding tussen het station en de binnenstad vormt. Vanaf het station wordt zo een perfecte wandelroute de stad uit gecre-

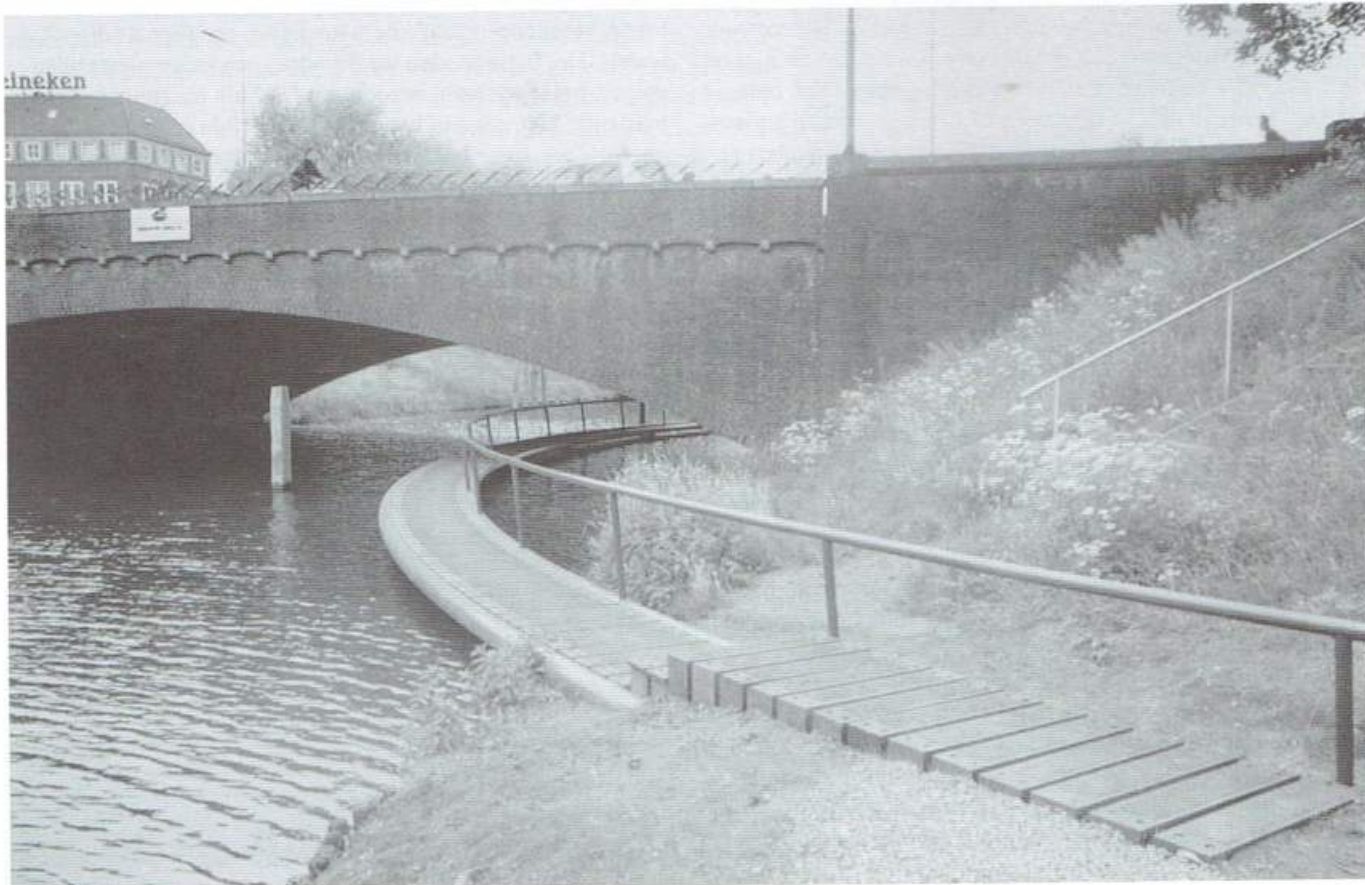
ëerd. Binnen tien minuten sta je bij het pontje en nog op een leuke manier ook.

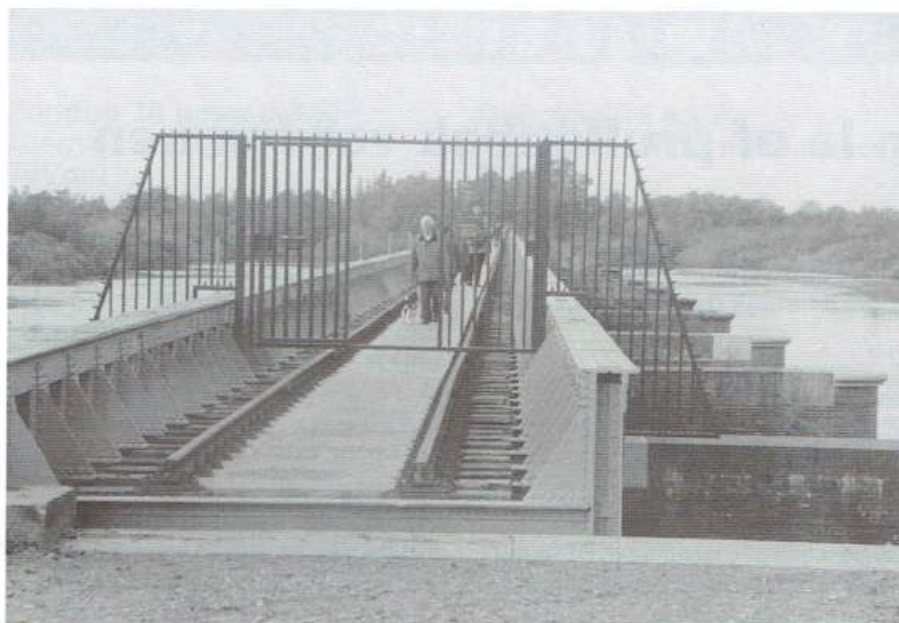
Bossche Broek

Op de plaats van de Moerasdraak, het zelfbedieningspontje, is de Dommel - een beek met een droom van een naam - zo'n 30 meter breed. Het goed functionerend pontje, gebouwd in Lith bij Van Sonsbeek, is vanaf 2003 in de vaart. Het is niet al te zwaar en het voelt als een voorrecht om aan de lieren te mogen draaien. Het brengt de mensen uit de stad snel en geruisloos naar het fraaie natuurgebied Bossche Broek.

Wij waren er op een koude maar zonnige zondagmiddag in april. Het pontje voer af en aan. Omdat er niet meer dan 10 passagiers mee mogen, moest er soms even gewacht worden.

In het Bossche Broek kun je allerlei wandelingen maken. Voor een kort ommetje kun je langs de Zuidwal lopen. Je hebt steeds het zicht op de skyline van Den Bosch en op de schitterend gerestaureerde vestingwerken. Je kunt ook afslaan en meer het natuurgebied (116 hectare) ingaan. Wie wil doorlopen kan naar Vught of - nadat je onder de A2 door bent - via kasteel Haanwijk naar Sint Michielsgestel doorlopen. Een

Gerestaureerde spoorbrug over de Moerputten begin november geopend als wandelpad

wandeling waar je geen spijt van gaat hebben. Het Bossche Broek is het laatste stukje polder- en beeklandschap in de omgeving. Er liggen nog oude zandpaden. Het gebied bevat wateren, rietkragen, graslanden en voedselarme hooilanden. Ook ligt er een wielkje. Het is een belangrijk weidevogelgebied. De slogan van gemeente Den Bosch, dat 'nergens in Nederland natuur zo dicht bij het centrum ligt', is door een relatief eenvoudige interventie als het in de vaart brengen van het zelfbedieningsveer volledig waargemaakt.

Spoorbrug Moerputten

In westelijke richting kan er ook relatief eenvoudig een aantrekkelijke wandelverbinding van de stad naar buiten worden gemaakt. Over de spoordijk van het Halve Zolenlijntje, de voormalige spoorlijn van Den Bosch naar Waalwijk en Lage Zwaluwe. Na anderhalve kilometer sta je dan bij de Moerputten. De oude, monumentale spoorbrug over dit fraaie natuurgebied wordt binnenkort na een jarenlange opknappbeurt opengesteld voor wandelaars. Fietsers worden uit veiligheidsoverwegingen geweerd, aldus een zegsman van

Staatsbosbeheer. Als datum is genoemd 'najaar 2006'. Staatsbosbeheer heeft afgelopen tijd de wandelmogelijkheden bij de Moerputten fors uitgebreid. Er is een (fraaie) route aangelegd vanaf de Bossche wijk Kruiskamp (langs de Vlijmenseweg) naar Deuteren, waar de spoorbaan wordt gekruisd. Vanaf dat punt is een rondgaande wandeling door de Gement mogelijk gemaakt. De route is met paaltjes met rode koppen aangegeven.

Rob de Jong en Harry Benschop

vervolg van pag. 16

verzet voor het plaatsen van de routepalen en de bewegwijzering, zijn roterende informatiepanelen ontwikkeld en geplaatst en moest ook nog veel tijd worden gestoken in het ontwikkelen van een routefolder met kaart.

19 Partijen

Met het Kiekendiefpad is ook aansluiting gezocht met enkele andere initiatieven in de streek. Zo zijn twee Veerse Meer TOP-punten als startpunt in het wandelnetwerk opgenomen, is gebruik gemaakt van enkele tot nu toe geïsoleerd gelegen wandelpaadjes langs enkele jaren geleden aangeplante heggen (het zg. Goese heggenproject van de Agrarische Natuurvereniging Goes) en maken laarzenpaden langs vorig jaar aangelegde krekken in de

Wilhelminapolder onderdeel uit van het netwerk.

Uiteindelijk zijn zo'n 19 partijen bij het Kiekendiefpad, betrokken geweest, als initiatiefnemer, financierder of als eigenaar/beheerder. Het geeft aan dat er veel bij komt kijken voordat dergelijke initiatieven tot uitvoering en afronding komen. Voor TeVoet was het de inzet van enkele jaren noeste arbeid waard. Het logo van TeVoet prijkt dan ook trots op de routefolder en informatiepanelen.

Het project heeft gediend als voorbeeld voor het de komende jaren in Zeeland te ontwikkelen landschapsnetwerk. Eind 2006 komt de provincie Zeeland met een nota daarover naar buiten. Het heeft veel voor de wandelaar in petto.

Harry Benschop

Knelpunteninventarisatie Utrecht

180 knelpunten in la of prullenbak verdwenen

Vorig jaar zomer heeft Te Voet Utrecht leden opgeroepen om voor het provinciale wandelplan knelpunten te inventariseren. 15 leden van Te Voet en NIVON hebben gereageerd en gezamenlijk ongeveer 125 knelpunten aangemeld.

De knelpunten varieerden van een ontbrekende plank over een sloot in een wandelroute, de noodzaak van verlenen van 300 m recht van over pad tot infrastructuurproblemen, zoals het ontbreken van tunnels onder snelwegen en gesloten spoorweg overgangen. Mede namens het landelijk Wandelplatform en de provincie iedereen die aan de inventarisatie heeft meegedaan, veel dank.

Uitvoeringsprogramma

Maar wat is met al onze inspanningen uiteindelijk gedaan door de provincie? Er is een stagiaire aangetrokken die voor de beleidsafdeling alles netjes op een rijtje heeft gezet. Het eindproduct de notitie Uitvoeringsprogramma Knelpunten/Verbindende schakels Project 'Wandelen in Utrecht' december 2005 is helder en overzichtelijk. Maar bevat een aantal beleidskeuzes die vragen oproepen. Te Voet/NIVON heeft ongeveer 125 zeer concrete knelpunten ingediend, het landelijk Wandelplatform 25 concrete vooral infrastructuur knelpunten. Voor zover ons bekend hebben andere instanties nog ongeveer 50 knelpunten ingediend.

Tot onze verrassing bleken er uiteindelijk van de ongeveer 200 knelpunten er maar 124 het predikaat concreet te kunnen krijgen (alle knelpunten die met onderhoud te maken de hadden bijv. werden niet opgenomen). Van deze 124 knelpunten zijn er uiteindelijk maar 20 knelpunten opgenomen in het daadwerkelijke uitvoeringsprogramma. Vreemd genoeg betreffen 3 van deze projecten het herstellen van een pad, terwijl alle

knelpunten rond onderhoud door Wandelplatform en Te Voet aangeleverd niet zijn opgenomen in het overzicht.

Criteria

De verschillende knelpunten en verbindende schakels zijn gewogen volgens zes heldere criteria in volgorde van belangrijkheid (de wandelorganisaties zijn ook betrokken geweest bij de prioriteitstelling):

1. barrières overwinnen (infrastructuurele);
2. ontsluiting woonlocaties;
3. ontsluiting verblijfs- en recreatiegebieden;
4. planologische haalbaarheid;
5. prioriteit gemeente;
6. verspreiding/zonering.

Helaas is het criterium 1 'barrières overwinnen (infrastructuurele)' nogal beperkt toegekend. Daarmee is een aantal belangrijke schakels erg laag op de prioriteitenlijst terechtgekomen. Zoals bijvoorbeeld het ontbreken van een trap op het talud van de Goyerbrug. Dit infrastructuur knelpunt, hoewel simpel te verhelpen, is een van de voorbeelden van de 104 die in de la terecht zijn gekomen. Ongeveer 80 knelpunten zijn helemaal uit het blikveld van de provincie verdwenen.

Gedeputeerde

Deze hele knelpunteninventarisatie is op gang gekomen door een brief vanuit Wandelplatform en Te Voet aan de gedeputeerde van de provincie Utrecht, waarin we aandrongen op het definiëren van essentiële gebreken in de wandelinfrastuur. De gedeputeerde en zijn medewerkers hebben dit voorstel opgepakt. Op 16 december 2004 ontvingen wij een brief van de projectleider 'Wandelen in Utrecht' met het verzoek mee te werken aan het opstellen van een lijst van knelpunten en kansen in de huidige wandelinfrastuur en ontbrekende schakels. Samen met het landelijk Wandelplatform zal Te Voet Utrecht binnenkort weer een brief schrijven aan

de gedeputeerde met ongeveer dezelfde inhoud als in 2004: ga de komende jaren de echte essentiële gebreken in de wandelinfrastuur aanpakken. Want veel is tot stand gekomen door het provinciale project 'Wandelen in Utrecht', maar veel moet nog gebeuren voor het realiseren van de oorspronkelijke doelstelling van 'een provinciaal dekkend netwerk van wandelpaden'. Onze vragen daarbij: hoe kunnen de wandelorganisaties en hun vrijwilligers de provincie verder ondersteunen bij de realisatie en wat zijn de financieringsmogelijkheden. De volgende keer het vervolg.

Ineke Thierauf

Spoorovergangen in Driehoek Meijerij

ProRail wil met meerdere partijen waaronder TeVoet praten over hoe om te gaan met de spoorovergangen in de Driehoek Meijerij: Den Bosch-Tilburg-Boxtel. Dat is de uitkomst van een bijeenkomst eind september in Haaren. In een eerder rapport was de sluiting van de helft van de 53 spoorovergangen in het gebied voorzien, veelal rustige overgangen in het landelijk gebied die vooral voor wandelaars en fietsers van grote betekenis zijn.

ProRail wil nu eerst met belangenorganisaties en bewoners praten over de uitgangspunten voor een eventuele sluiting. Daarmee staat in beginsel alles weer ter discussie. Begin 2007 vindt een vervolgoverleg plaats. TeVoeters uit de Meijerij die een bijdrage aan de discussie - die wel eens van veel belang kan zijn voor de toekomst van landelijke overwegen - willen leveren, nemen het best even contact op met de regiocoördinator Brabant, tel. 013-5902960.

ACTIVITEITENKALENDER

Zondag 14 januari 2007

Nieuwjaarswandeling

TeVoet

Hollandsche IJssel

De jaarlijkse nieuwjaarswandeling van TeVoet gaat dit jaar van Nieuwerkerk a/d IJssel naar Gouda. Afstand 15,5 km.

De Hollandsche IJssel is onze leidraad. We lopen ten noorden en ten zuiden ervan. Eerst volgen we het Oeverloperpad, daarna vervolgen we onze weg door de Krimpenerwaard, waar een pracht van een houtkade op het programma staat. Samengevat zijn de ingrediënten van deze wandeling: rustige asfaltweggetjes, onverharde kades en een pontje.

Onderweg is er veel te zien en te praten over nieuwe ontwikkelingen, bedreigingen en kansen.

Borrel na afloop in Gouda.

Verzamelen: Station Nieuwerkerk a/d IJssel, rond elf uur. Aankomst trein uit de richting Gouda: 10.52; aankomst trein uit de richting Rotterdam 11.06.

Aanmelden: niet nodig.

Meer informatie bij: Eeffien Huizing, tel. 0182-501483.

Zaterdag 14 april

Algemene Ledenvergadering

TeVoet

Plaats en en tijdstip wordt nog bekend gemaakt in Lopend Vuur.